

Foretaksstraff

Kandidatnummer: 550
Leveringsfrist: 25.04.2007

Til sammen 17150 ord

21.11.2007

Innholdsfortegnelse

<u>1</u>	<u>INNLEDNING</u>	<u>1</u>
1.1	Om emnet og de hovedproblemstillingene som behandles	1
1.2	Metode og rettskilder	2
1.3	Historisk perspektiv og utenlandsk rett	4
1.3.1	Historisk perspektiv	4
1.3.2	Utenlandsk rett	6
1.4	Foretaksstraffens formål	7
<u>2</u>	<u>VILKÅRENE FOR FORETAKSSTRAFF</u>	<u>10</u>
2.1	Innledning	10
2.2	Foretak, kort om straffesubjektet	11
2.2.1	Endring av foretaket	12
2.3	Straffebudet må være ”overtrådt” av noen	13
2.4	Skyldvilkåret	14
2.4.1	Anonyme og kumulative feil	17
2.4.2	Unntak for force majeure og hendelig uhell	20
2.5	Tilregnelighet	20
2.6	Handlingen må være foretatt ”på vegne av et foretak”	21
2.6.1	Innledning	21
2.6.2	Gjerningspersonens tilknytning	22
2.6.3	Handlingens tilknytning.	23

2.7	Straffrihetsgrunner	24
<u>3</u>	<u>ANSVARETS FAKULTATIVITET</u>	<u>25</u>
3.1	Innledning	25
3.2	Strl. §48 b	28
3.2.1	Oversikt over vurderingsmomentene	29
<u>4</u>	<u>STRAFFERETTSLIGE REAKSJONER</u>	<u>33</u>
4.1	Innledning	33
4.2	Bot	33
4.3	Rettighetstap, strl. § 29	33
4.4	Inndragning, jfr. strl. § 34 flg.	34
4.5	Forelegg	34
<u>5</u>	<u>NY STRAFFELOV. EN VURDERING AV § § 27 OG 28.</u>	<u>36</u>
5.1	Bestemmelsene om foretaksstraff i ny straffelov	36
5.2	Vurdering av skyldkravet	38
5.2.1	Objektivt ansvar etter norsk rett	40
5.3	Hvordan blir anvendelsen av § 28 med det nye skyldkravet?	41
5.3.1	Fakultativiteten og straffeutmålingen	41
5.3.2	Tillegg av bokstav h; internasjonale forpliktelser	42
5.4	Sammenfatning	43
<u>6</u>	<u>EMK ARTIKKEL 6(2). ER ET OBJEKTIVT STRAFFANSVAR FOR FORETAK I SAMSVAR MED USKYLDSPRESUMSJONEN?</u>	<u>45</u>

6.1	Innledning	45
6.2	Foretak som rettighetssubjekt etter EMK	45
6.3	EMK art 6(2); Uskyldspresumsjonen	46
6.4	Sammenfatning	51
<u>7</u>	<u>GENERELL VURDERING AV ANVENDELSE AV FORETAKSSTRAFF</u>	<u>52</u>
7.1	Innledning	52
7.2	Administrative sanksjoner	53
7.3	Erstatning som reaksjon	55
7.4	Samfunnsstraff for foretak	56
7.5	Avsluttende bemerkning om lovgivning for foretaksstraff	57
	<u>LITTERATURLISTE</u>	<u>59</u>
	<u>FORARBEIDER:</u>	<u>A</u>

1 Innledning

1.1 Om emnet og de hovedproblemstillingene som behandles

Temaet for denne masteroppgaven er foretaksstraff, jfr. straffeloven av 22. mai 1902 nr. 10 §§ 48 a og 48 b. Først behandles vilkårene for foretaksstraff, herunder straffansvarets fakultativitet. Så behandles de nye bestemmelsene om foretaksstraff inntatt i §§ 27 og 28 i ny straffelov av 2005, med hovedvekt på skyldspørsmålet. Deretter foretas en vurdering av om § 27 er i samsvar med EMK art. 6 (2). Avlutningsvis foretas en generell vurdering av foretaksstraffen sett i sammenheng med alternative reaksjoner.

Straffansvaret for foretak er blitt formet med teoretisk grunnlag i straffansvar for fysiske individer. Ved å etablere et foretak som et straffesubjekt og dermed som et vilkårssubjekt, vil man nødvendigvis måtte foreta noen tilpasninger i forhold til de alminnelige vilkår for straff. I og med at vi har å gjøre med en juridisk person og ikke en fysisk person, blir praktiseringen noe annerledes. Dette har også kommet til uttrykk ved at det foreligger ulike oppfatninger i juridisk teori angående vilkårene for foretaksstraff.

Problemet gjør seg særlig gjeldende ved skyldvilkåret. Videre er straffansvaret for foretak spesielt ved at det er valgfritt, altså fakultativt. Vilårene for foretaksstraff etter strl. § 48 a, behandles under kapittel to. Det fakultative ansvaret behandles under kapittel tre. Det gis videre en oversikt over de aktuelle strafferettslige reaksjoner i kapittel fire.

Ved utformingen av den nye straffeloven § 27 om foretaksstraff, har lovgiver av ulike årsaker sett det nødvendig å endre gjeldende rett. Det skal i henhold til den nye bestemmelsen ikke lenger foreligge et skyldkrav for den som handler på vegne av foretaket. Det vil etter dette foreligge et tilsynelatende objektivt straffansvar. Dette vil

kunne forenkle praktiseringen av foretaksstraffen. En vurdering av straffeansvaret, med hovedvekt på skyldvilkåret etter ny strl. § 27, behandles i kapittel fem.

Endringen av skyldvilkåret for foretaksstraff kan medføre at det vil være i strid med EMK. En drøftelse av hvorvidt straffansvaret etter ny strl. § 27 og 28 er i overensstemmelse med uskyldspresumsjonen i henhold til EMK art. 6 (2) foretas i kapittel seks.

Anvendelsen av foretaksstraff begrunnes i hensynet til preventivitet og effektivitet. I den forbindelse er det av interesse å se på hvorvidt dette oppfylles etter gjeldende rett. I den sammenheng vurderes alternative sanksjoner og deretter utformingen og praktiseringen av foretaksstraffen. Dette utgjør kapittel 7.

1.2 Metode og rettskilder

Jeg anvender et klassisk rettskildebilde ved arbeidet med oppgaven. Oppgaven tar utgangspunkt i straffeloven §§ 48 a og 48 b samt straffeloven av 2005 §§ 27 og 28. Selve ordlyden i disse bestemmelsene er ikke helt klar og gir derfor ikke særlig veiledning, dermed må forarbeidene benyttes i stor grad.

Forarbeidene på foretaksstraffens område er som følger:

Til §§ 48 a og 48 b:

- NOU 1983 : 57 s.152-158
- NOU 1989 : 11,
- Ot.prp nr.27 (1990-1991)
- Innst.O.nr.55 (1990-1991).

Til ny straffelov §§ 27 og 28:

- Ot.prp. 90 (2003-2004)
- Innst.O. nr.72 (2004-2005).

Vedtagelsen av den generelle hjemmel for foretaksstraff fanget opp et stort antall bestemmelser fra spesiallovgivningen. Bestemmelsene var i visse henseende ikke ensartet

og ettersom forarbeidene i stor grad baserer seg på deres anvendelse og vilkår, er forarbeidene ikke helt lette å forstå. I noen tilfeller kan likevel forarbeidene til de opphevede bestemmelsene komme til anvendelse ved forståelsen av den generelle hjemmelens vilkår.

Foretaksstraff anvendes i stor utstrekning, dette skulle tilsi en omfattende rettspraksis men det er ikke tilfelle. Straffen er bot og denne ilegges i stor utstrekning ved forelegg. Dersom forelegget vedtas av foretaket behandles den ikke for domstolen.

Rettspraksis fra før 1991, er fortsatt av interesse ved forståelsen av de ulike sidene ved foretaksstraffen.

En av problemstillingene for oppgaven knytter seg til uskyldspresumsjonen i Den europeiske menneskerettskonvensjonen av 1950, art. 6 (2).

Konvensjonens artikkel 6 er fortolket autonomt i samsvar med Wien- konvensjonen.

Bestemmelsens innhold er således klarlagt i praksis fra menneskerettsdomstolens (EMD).

EMDs praksis som særskilt angår denne artikkelen, er anvendt ved vurdering av om norsk rett ved i krafttredelse av ny straffelov §§ 27 og 28, er i samsvar med dette prinsipp som konvensjonen fastsetter.

I sammenheng med den generelle vurderingen i kapittel 8, har jeg anvendt NOU 2003: 15. "Fra bot til bedring." samt sett på forskrift om overtredelsesgebyr FOR 2005-08-22 nr. 909.

Gjennomgående er juridisk litteratur og artikler studert og anvendt i henhold til alminnelig godkjent kildebruk.

1.3 Historisk perspektiv og utenlandsk rett

1.3.1 Historisk perspektiv

Hovedregelen etter norsk rett er at for å kunne straffes må vedkommende ha utvist skyld; nulla poena sine culpa. Skyld innebærer at gjerningspersonen kan bebreides for hendelsen, eller resultatet av denne. Dette forutsetter at det foreligger en konstaterbar tankevirksomhet, eller mangel av slik, bak handlingen. Evnen til å tenke, samt foreta overveielser før man handler, er egenskaper vi tillegger et normalt tilregnelig menneske. På bakgrunn av dette, er det personlige straffeansvaret hovedregelen.

Derfor var det initialt ikke adgang til å straffe en juridisk person, altså slik som et foretak. Dette betyr ikke at tanken om å ilegge selve foretaket straff var uaktuelt etter norsk rett. Forarbeidene til straffeloven av 1902 nevner straffansvar for juridiske personer i sammenheng med innføringen av bestemmelsen om inndragning. Denne reaksjonen kunne slik som nå, foretas ovenfor et foretak. Det uttales at ”[h]erved oppnaaes da ogsaa i det væsentligste det Øiemed, som tilsigtes af dem, der forsvarer den juridiske Persons Strafbarhed”.¹

Det ble ansett som problematisk å statuere skyld slik man anvender vilkåret i alminnelig strafferett. Videre var det et faktum at man hadde å gjøre med et konstruert subjekt som logisk sett ikke kan sies å handle i den forstand et straffebud krever. Da slike evner i foretakssammenheng utøves av én eller flere personer innad i rettssubjektet, ble det ansett mest korrekt/hensiktsmessig og i tråd med norske strafferettslig prinsipper at kun enkeltpersoner ble holdt strafferettslig ansvarlige. Dette kom klart til uttrykk i Rt. 1938 s. 411. Saken gjaldt overtredelse av den da gjeldende reindriftslovens § 96 a. Reinkompaniet ble ansett som eget rettssubjekt og spørsmålet var om kompaniet var strafferettslig ansvarlig for kompaniets rein eller om styreformannen måtte ansvarsføres. Sistnevnte ble

¹ Andenæs s.278 som viser til S.K.M 1896 s.53, jfr. s. 44

utfallet fordi flertallet i Høyesterett uttalte på s. 414 at det etter norsk rett var en ”sikker rettssetning at en juridisk person ikke kan straffes”.

I etterkant av dette opplevde man en sterk vekst i samfunnet. Dette viste seg på privatrettslige og offentligrettslige områder. Denne utviklingen medførte et økt behov for en adgang til å ilegge et foretak et ansvar atskilt fra det ansvar dets representanter kunne pålegges ved ulike lovbrudd. Den første tendensen til ansvarsføring av juridiske personer så man ved prisreguleringen under annen verdenskrig.² Videre kom det, spesielt i sammenheng med prisloven av 26. juni 1953 nr. 4 § 53, etter annen verdenskrig enkelte bestemmelser som gav hjemmel for å straffe juridiske subjekter.

Utviklingen innen handel og finans eskalerte på seksti-syttitallet og samtiden bød på stadig flere utfordringer innenfor økonomi, miljø etc. I kjølvannet av denne utviklingen fulgte en omfattende offentligrettslig regulering på de ulike områdene. På bakgrunn av dette ble spørsmålet om straffansvaret brakt på bane gjennom St. meld. nr. 104 (1977-1978) Kriminalmeldingen, hvor Justisdepartementet anså at det forelå ”grunnlag for ytterligere å vurdere spørsmålet om straffansvaret for juridiske personer”.³

Det videre arbeidet som endte med den generelle hjemmelen slik vi kjenner den i dag, gikk via innføringen av straffansvar for foretak i de fleste nye spesiallovene som inneholdt straffesanksjoner.

Resultatet av innføring av straffansvar for juridiske personer ble at det på slutten av åttitallet eksisterte vel 60 hjemler for foretaksansvar i spesiallovgivningen.⁴ Herunder kan nevnes arbeidsmiljøloven, forurensningsloven, markedsføringsloven og produktkontrollloven. Det store antall hjemler medførte at praktiseringen av foretaksstraff

² Se Matningsdal, Jussens Venner 1998 s.99

³ Se St.meld.nr.104 (1977-1978) Kriminalmeldingen s.115 annen spalte.

⁴ Jfr. Ot. prp. nr. 27 (1990-1991) s. 13

ble umotivert forskjellig innenfor tilgrensende områder.⁵ Tiden var moden for en vurdering av behovet for en generell hjemmel i straffeloven for å straffe et foretak.⁶

Straffelovkommisjonen delte seg i spørsmålet. Flertallet anså at egen hjemmel ikke var hensiktsmessig; hjemmelen skulle fortsatt finnes i særlovgivningen og straffeloven skulle kun angi rammene. Mindretallet trakk i motsatt retning og påpekte at det uttalte behovet for en mer oversiktlig lovgivning for foretaksstraff talte for en generell hjemmel i straffeloven. Sistnevntes innstilling ble sluttresultatet, jfr. lov av 20. juli 1991 nr. 66.⁷

Hjemmelen i strl. § 48 a for foretaksstraff gjelder dermed ved overtredelse av alle straffesanksjonerte bestemmelser; der disse enten finnes i straffeloven eller i særlovgivningen.

Straffansvaret for foretak skal være supplerende. Det fastslås i forarbeidene at straff av fysiske personer fortsatt skal være den viktigste reaksjonen også i sammenhenger der hvor et foretak er involvert i kriminelle handlinger. Men selv om en fysisk person straffes, så behøver ikke foretaket å straffes. Omvendt kan foretaket straffes selv om ingen enkeltperson blir ilagt straff.

1.3.2 Utenlandsk rett

Straffeansvar for juridiske personer er som nevnt, ikke noe nytt fenomen. Tidlig anvendelse av straffansvar for foretak finner vi særlig i amerikansk rett. Her foreligger det materiale om konkret anvendelse av straffansvar ovenfor et foretak ved begynnelsen av 1900- tallet.⁸

Årsaken til dette kan være at bedrifts- og næringsutviklingen fremtvang et behov for regulering på et tidligere stadium der enn her hjemme i Norge.

Av størst interesse for oss er dog primært de nordiske land hvor det foreligger lange tradisjoner for samarbeid innenfor strafferettslovgivningen.

⁵ Ot. Prp. Nr. 27 (1990-1991) s.7

⁶ Se NOU 1989: 11, s.11-14.

⁷ Se Ot. prp. nr. 27 (1990-1991) s.8-12

⁸ Asbjørnsen, s. 5, fotnote 1.

Etter dansk rett er hjemlene for å straffe spredt rundt om i særlovgivningen slik norsk rett var før 1991. Den finske strafferetten opererer med bestemmelser inntatt i straffelovens alminnelige del, men likevel må det foreligge hjemmel i det enkelte straffebud.

Svensk rett har en generell hjemmel slik som oss. Denne ilegger dog kun "företagsbot" som ikke er å regne som straff i henhold til svensk rett men en "särskild rättsverkan av brott".

Det uttales allikevel at boten skal ha en straffende funksjon.⁹

Så vel dansk som amerikansk rett ser det slik at et foretak ikke kan utvise skyld. Siden begge land opererer med et skyldkrav i forhold til et straffansvar, ser man det likevel slik at dette oppfylles ved at det etableres et skyldkrav for gjerningspersonen.

1.4 Foretaksstraffens formål

Foretaksstraffen begrunnes i reelle hensyn. Det uttales i forarbeidene at et straffansvar for foretak skal bidra til å styrke straffebudenes preventive funksjon.¹⁰ Et foretak foretar ikke en "handling" i ordets rette forstand. Det må alltid handle gjennom personer. Personene som handler i foretakssammenheng gjør dette kraft av sin tilknytning til foretaket og sjelden (i større foretak) kun i egen interesse. Straff kun for handlingspersonen vil kunne medføre en i realiteten mild sanksjonering i forhold til den begåtte straffbare handling. Forutsatt at det er bøter som kommer til anvendelse, skal denne i henhold til strl. § 27 utmåles med blant annet gjerningspersonens "formuesforhold" for øyet. Boten vil da naturligvis bli langt lavere enn den vil bli med foretakets økonomi som utmålingsgrunnlag. Vi kan snakke om en form for "ansvarspulverisering". Hovedansvaret festes ved en person mens det i realiteten er foretaket som sådan gjennom en uryddig organisering og sviktende rutiner som har gjort overtredelsen mulig. Foretaket kan dermed ved å utpeke en ansvarlig, slippe unna med en liten bot.

En slik praktisering av straffansvar for handlinger begått i foretakssammenheng vil av naturlige grunner ikke ha en særlig preventiv effekt. Dersom fordelene ved handlingene

⁹ Matningsdal, Bratholm. S. 392 og Asbjørnsen s.5

¹⁰ Ot. prp. 27 (1990-1991) s. 6

kontra bøtene evt. foretaket betaler for den handlende person er større, vil de verken objektivt eller subjektivt sett gi noen oppfordring til ikke å handle tilsvarende ved en senere anledning. Dette kan igjen medføre at det ikke anvendes midler for å iverksette tiltak som kan forhindre at overtredelse skjer igjen.

Ved å statuere et eget straffansvar for foretaket vil utmålingen av bøtene tilpasses rettssubjektets økonomi og dermed bedre reflektere lovbruddets grovhet.¹¹

Man vil i større grad ønske å forebygge og dermed vil foretakets rutiner skjerpes i den utstrekning dette anses nødvendig.

Et annet hensyn som også gjør seg gjeldende, er at det er foretaket som kollektiv enhet som i mange tilfeller kan sies å lede frem til at en overtredelse finner sted. Det vil i mange tilfeller gjerne være en eller flere personer i tillegg til de(n) utpekte eller de(n) anonyme, som har muliggjort overtredelsen. Det vil dermed i større grad ramme totalt sett de som har medvirket til overtredelsen, dersom hele foretaket rammes.

Videre gir et straffeansvar for foretaket en større adgang til å gjøre noen ansvarlige for en overtredelse begått i foretakssammenheng. Dette bidrar til en økt effektivitet for straffebudene. I miljøraker, slik som ved overtredelse av forurensningsloven¹², kan det være problematisk å utpeke en enkelt person som skyldig i overtredelsen. Ved at foretaket b.la kan straffes for anonymfeil, får man holdt noen ansvarlig og fortalt omverdenen at de foretatte handlingene er uakseptable. Samfunnet får sin sydebukk.

Den klassiske definisjonen av straff er at den er et onde som tilføyes lovbrøyteren som følge av en straffbar handling i den hensikt at det skal føles som et onde. I foretakssammenheng vil dette onde gjerne ligge i tap av anseelse, man snakker om tap av goodwill, ved at sakene offentliggjøres og søkelyset blir rettet mot de rettsstridige handlingene foretaket er eller har vært involvert i. Offentligheten vil fordømme de begåtte handlingene. Det kan være slik at ved å knytte betegnelsen "straff" til reaksjonen så vil fordømmelsen være sterkere enn om det er snakk om en administrativ reaksjon. Slike følger vil kunne virke preventivt.

¹¹ Med "overtredelsens grovhet" menes i denne sammenheng særlig størrelsen av skaden og skademuligheten. Se Ot. prp. 27 (1990-1991) s. 21 flg.

¹² Lov om vern mot forurensninger og om avfall av 13 mars .1981 nr.6

Misbilligelse over en overtredelse der en enkeltperson blir straffet, vil i mindre grad knyttes til foretaket det er handlet på vegne av.

Et syn som støtter opp om ovennevnte refleksjoner er også uttalt i 1953 av Pris- og rasjonaliseringslovkomiteen på s.130 av sin innstilling ” Den gamle lære om at en bare skulle straffe den som har handlet på vegne av den juridiske person og nøye seg med inndragning hos denne, var en begrepskonstruksjon som ikke hadde tilstrekkelig tilknytning i vurdering av de reelle forhold”.

2 Vilkårene for foretaksstraff

2.1 Innledning

Straff skal av rettsikkerhetsmessige årsaker ikke ilegges vilkårløst. Det foreligger mange prinsipper og vilkår av lovfestet og ulovfestet karakter som må være oppfylt, for at straff skal kunne idømmes.

I norsk strafferett anvender man den alminnelige vilkårlæren. Dette er læren om hva som kreves for at det foreligger en straffbar handling.

Man deler vilkårene inn i fire:

- Gjerningsbeskrivelsen i straffebudet må være overtrådt.
- Det må ikke foreligge noen straffrihetsgrunn.
- Det må foreligge skyld hos gjerningsmannen.
- Gjerningsmannen må være tilregnelig.

De to første omtales som de objektive straffbarhetsvilkår og de to siste som subjektive straffbarhetsvilkår. Emnet for dette avsnittet blir å se på hva vilkårene for foretaksstraff er; herunder hvordan disse forholder seg til de objektive og subjektive straffbarhetsvilkår.

Hvordan har lovgiver tenkt når foretaket skal etableres som straffesubjekt og dermed som vilkårssubjekt?

Straffelovens § 48 a lyder som følger:

”Når et straffebud er overtrådt av noen som har handlet på vegne av et foretak, kan foretaket straffes. Dette gjelder selv om ingen enkeltperson kan straffes for overtredelsen. Med foretak menes her selskap, forening eller annen sammenslutning, enkeltperson personforetak, stiftelse, bo eller offentlig virksomhet. Straffen er bøter. Foretaket kan også fradømmes til å utøve virksomheten eller forbys å utøve den i visse former, jf. § 29.”

Vilkårene for foretaksstraff er dermed: (1) Straffebud må være overtrådt, (2) av noen som har handlet på vegne av et foretak. Dette angår de objektive vilkårene for straff. Bestemmelsens første ledd annet pkt. inneholder tolkningstemaet for de subjektive straffbarhetsvilkår og fastsetter at foretaksstraff kan ilegges ” selv om ingen enkeltperson kan straffes for overtredelsen.”

Ved at anvendelse av bestemmelsen forutsetter at ”noen har handlet på vegne av foretaket”, er det naturlig å se det slik at straffansvaret for foretak bygger på det alminnelige straffansvar for fysiske personer.

2.2 Foretak, kort om straffesubjektet

Straffesubjektet er i henhold til strl. § 48 a et foretak. Bestemmelsens andre ledd inneholder en legaldefinisjon. Foretak omfatter ”selskap, forening eller annen sammenslutning, enkeltpersonsforetak, stiftelse, bo eller offentlig virksomhet”. Definisjonen er såpass vid slik at tilnærmet en hver offentlig eller privat virksomhet vil kunne straffes.

At politiske partier også er omfattet er fastslått i rettspraksis, jfr. Rt.2004 s.1457 (Rød ungdom)

Forarbeidene betegner foretak som et begrep dekkende for alle typer virksomhet uansett organsisasjonsform.¹³

¹³ NOU 1989: 11 s.11

På grunn av at betegnelsen foretak anvendes, og dekker vidt forskjellige typer av juridiske konstruksjoner, er foretaksstraffen forholdsvis nyansert. Med dette mener jeg at ulike hensyn vil kunne gjøre seg gjeldende ved praktiseringen av foretaksstraffen.

Dette utifra hvordan et straffansvar rammer et foretak hvor man kan ta utgangspunkt i de forskjellige konstellasjonene som ligger bak de ulike foretakene. Betegnelsen selskap under legaldefinisjonen, vil også omfatte såkalte ansvarlige selskap. Ved enkeltmannsforetak og ansvarlige selskaper er det i realiteten den enkelte deltaker/selskapsmedlem som bærer straffeansvaret. Dette til forskjell fra AS der det er begrenset ansvar og aksjeeiere også rammes av straffansvaret. Til dette er det uttalt i forarbeidene at ansvarlige selskaper og enkeltpersonsforetak kun bør ilegges foretaksstraff der dette anses rimelig ut ifra hvor omfattende virksomheten er målt i antall ansatte og formuens størrelse.¹⁴ Til eksempel fra rettpraksis er det anvendt foretaksstraff ovenfor en bedrift med seks ansatte, jfr. Rt. 2000 s.1451.

I og med at offentlig virksomhet også er omfattet, innebærer dette at virksomheter som stat, fylkeskommune eller kommune driver, kan bli strafferettslig ansvarlige.

Forvaltningsbedrifter er en slik type virksomhet. Det er en forretningsvirksomhet som drives av det offentlige uten å være organisert som egne rettssubjekter. Ergo blir straffansvaret pålagt det ansvarlige offentlige subjektet.

I henhold til forarbeidene omfatter ansvaret også ordinære forvaltningsorganer slik at utvist feil her kan pådra organet straffeansvar.¹⁵

2.2.1 Endring av foretaket

I utgangspunktet vil ikke en endring av foretaket få noen innvirkning på foretaksstraffen.¹⁶ Et foretak kan gjennomgå forandringer av ulik art etter sin stiftelse. Endringer kan skje gjennom fisjoner, fusjoner og overdragelser. Dermed kan det oppstå spørsmål med tanke på

¹⁴ NOU 1989 : 11 s.22 og Ot. prp. 27 (1990-1991) s. 27.

¹⁵ Ot. prp. 27 (1990-1991) s. 29-30

¹⁶ NOU 1989 :11 s.31 annen spalte.

om foretaksstraff skal ilegges og dermed hvem som skal bære det. I henhold til forarbeidene vil vurderingen av om handlingen er foretatt ”på vegne” av foretaket være utgangspunktet også her.

Et annet aspekt er der endring av foretaket skjer med den hensikt å unndra seg straffeansvar.

I Rt. 2002 s. 1722 (kjennelse) var spørsmålet om en matbutikk kunne ilegges foretaksstraff når butikken hadde skiftet eier før straffen ble fullbyrdet. Retten uttalte etter en samlet vurdering av elementer hentet fra forarbeider, rettspraksis og Kommisjonens syn på konkurransesaker i Den europeiske union, at det forelå en slik funksjonell og økonomisk kontinuitet mellom foretakene at straff kunne ilegges. Det vektlegges på s. 1724 at ”straffansvar til vanleg kan gjerast gjeldande overfor eit overtakande føretak i ein fusjon i alle fall der verksemda-aktiviteten- i det overtekne føretaket blir ført vidare.”

Utifra dette kan man slutte at dersom dette kriteriet foreligger ved en endring av foretaket, vil det nye foretaket kunne ilegge straff.

2.3 Straffebudet må være ”overtrådt” av noen

Dette vilkåret retter seg mot de objektive elementene ved at det gjøres klart at disse må være oppfylt. Man forstår ”overtredelse” slik at beskrivelsen av handlingen i straffebudet er oppfylt. Det benyttes altså ikke betegnelsen ”straffbar handling” slik den alminnelige vilkårlæren gjør og dermed forutsetter at de subjektive og objektive vilkår må foreligge. Med ”overtredelse” siktes det bare til selve handlingen. Vilket sier ikke noe om kravet til handlingssubjektet, men ved å påpeke at straffebudet må være overtrådt av ”noen”, viser det at en fysisk person må stå bak.

Bestemmelsen nevner bare ”straffebud”. Paragraf 48 a gjelder derfor bare bestemmelser som fastslår strafferettslige reaksjoner ved overtredelser. Dersom det er snakk om administrative reaksjoner slik som overtredelsesgebyr eller inndragning, kommer ikke bestemmelsen til anvendelse. Videre gjelder bestemmelsen uavhengig av utformingen av straffebudet. Derfor får den anvendelse for straffebud uavhengig om disse krever forsett eller uaktsomhet.

2.4 Skyldvilkåret

Krav om skyld som grunnlag for straff, er grunnleggende innenfor en rettsstat som Norge. Det blir sett på som et rettferdighetsprinsipp: Ingen straff uten skyld.¹⁷ Dette kommer av den oppfatning at straffen er måten samfunnet viser sin misbilligelse ovenfor gjerningspersonene på. For at dette skal være rettferdig, må vedkommende kunne legges noe til last.

På foretaksstraffens område kan en se rettferdighetshensynet på en annen måte. Selv om det er et foretak som straffes, er det rimelig at det må legges noe til last. Dersom dette ikke var et vilkår, vil foretaket i realiteten fratas muligheten til å forebygge overtredelser. Videre, ved spørsmål om skyldkravet må oppfylles av den person som har handlet på vegne av foretaket, får rettferdighetstankegangen økt betydning. Jeg tenker spesielt på tilfeller der det er en identifisert gjerningsperson. Det faktum at det er denne utpekte personen som er årsaken til overtredelsen, vil for vedkommende være en belastning. Selv om han ikke behøver å straffes, vil det være straff i seg selv å være foretakets grunnlag for straff. Dette taler for at det bør opereres med et krav om en form for utvist skyld som grunnlag for foretaksstraff.

Før etableringen av den generelle hjemmel for foretaksstraff, eksisterte det som nevnt et stort antall hjemler rundt om i spesiallovgivningen. Utformingen av disse var ikke ensartet. Noen straffebud rammet anonyme og kumulative feil, andre ikke. Visse straffebud oppstilte krav om skyld enten hos en utpekt gjerningsperson eller hos bestemte ansvarlige innad i foretaket som sådan, mens på andre områder var dette ikke et vilkår.¹⁸ Av denne grunn har teoretikerene operert med forskjellige syn på skyldkravet for foretaksstraffen. Synet deler seg i tre retninger: (1) at det ikke foreligger krav om skyld av noen grad slik at ansvaret er objektivt, (2) at det kreves at skyld er utvist av den som har handlet på vegne av foretaket og at dette kan dreie seg om hvilken som helst tilknyttet person og (3) at det må være

¹⁷ Andenæs, s.76.

¹⁸ se bla. forarbeidene til forurensningsloven § 80 (Ot.prp.nr.11 (1979-1980) s.73).

bestemte personer innad i foretakets ledelse som må være å bebreide for at overtredelsen har funnet sted.

Et objektivt ansvar for juridiske personer er veletablert innenfor sivilretten. Jeg tenker da på arbeidsgiveransvaret og det offentliges erstatningsansvar. Det er da også slik at mange av de løsninger som er valgt for foretaksstraffens vedkommende, er utviklet nettopp innenfor sivilretten. Uttrykk som kumulative og anonyme feil er hentet herfra.

I denne forbindelse er det også uttalt at ”Foretaksstraffen er på mange måter et strafferettslig arbeidsgiver og organansvar”.¹⁹

Etter innføringen av strl. § 48 a rådde det tvil om hvorvidt det forelå et rent objektivt ansvar for foretakene, eller om det også var et krav om utvist skyld i noen forstand hos de som handlet på vegne av foretakene. Som nevnt var dette på grunn av de uensartede bestemmelsene i spesiallovgivningen og forarbeiden er utarbeidet med disse bestemmelsene som bakteppe.

Straffansvaret er i forarbeidene dels omtalt som objektivt. Dette ved at det i forbindelse med uttalelser om at straffansvaret skal ha unntak for force majeure og hendelig uhell og at ansvaret dermed ikke er ”rent objektivt”.²⁰ Dette kunne indikere at dersom det forelå en objektiv overtredelse av et straffebud og det ikke forelå force majeure eller hendelig uhell så kunne foretaksstraff ilegges. Men dette var ikke hensikten. Det som har kommet frem etter rettpraksis og delvis juridisk teori, er at det *ikke* skal sies å foreligge et rent objektivt ansvar uten krav til skyld.²¹ Det defineres som et objektivt ansvar for andres feil. Altså at det konstruerte subjektet objektivt sett har ansvaret for de tilknyttede fysiske personenes utviste feil.

Dette har som nevnt, visse forfattere riktignok tatt til etterretning men fortsatt hevdes det at et straffansvar for et foretak b.l.a er avhengig av at ledelsen er å bebreide.²²

¹⁹ Jfr. Matningsdal/Bratholm (red): Straffeloven med kommentarer, Første del, 2.utgave 2003, s.397.

²⁰ Ot.prp. 27 (1990-1991) s.17

²¹ Rt. 2002 s.1312, samt artikkel av Trond Schea hvor ansvaret drøftes.

²² Eskeland I, s. 348

Det er nærliggende å se den intrufne hendelsen som et resultat av en svikt i rutiner, sikkerhetsforskrifter og innenfor andre ansvarsområder hvor det sitter ansatte med en overordnet plikt. Eskeland uttaler at ved å kreve at ledelsen må bebreides, er man i ”samsvar med den grunnleggende forutsetningen om at straff som hovedregel bare skal illegges hvis den som straffes kan bebreides.” Dette er etter min mening ikke en riktig oppfatning av foretaksstraffen etter norsk rett. Selv om det i selskapsrettslig sammenheng uttales at ledelsen utgjør foretaket, bør ikke dette medføre at foretaksstraff kun kan idømmes dersom disse kan klandres. Det grunnleggende hensynet til prevensjon taler imot en slik oppfatning av et foretaks konstellasjon. Alle ansatte eller til enhver tid tilknyttede oppdragstakere, utfører i praksis foretakets virksomhet. Overholdelse av lover og regler gjelder like mye for disse som for personer i foretakets ledende stillinger. Kravene må gjelde alle ansatte. Selv om personkretsen som utgjør ”ledelsen” kan være meget vid, vil nevnte krav etter mitt syn nettopp føre til en uoversiktlig organisering av foretaket med hensikt å pulverisere ansvaret for å unngå straff. De grunner foretaksstraff etter vår rett bygges på, tilsier at sammensetningen av foretaket verken åpner eller stenger for anvendelse av foretaksstraff. Dermed vil foretakets organer rammes så vel som dets ansatte og eventuell videre krets der tilknytningskravet oppfylles. Hensynet til at foretaksstraffen skal være et effektivt reaksjonsmiddel, særskilt ved miljø- og næringssaker, vil også svekkes. Etterforskningen vil ta lengre tid og flere foretak vil gå ustraffet enn dersom det kun er krav om utvist skyld fra tilknyttet gjerningspersonen.

Jeg ser det heller slik at foretaket som en samlet enhet har et ansvar og at dersom overtredelser finner sted etter strl. § 48 a vilkår, er det naturlig at foretaket skal kunne holdes kollektivt ansvarlig.

Videre anser jeg at det er korrekt slik som Andenæs uttaler; at anvendelse av foretaksstraff må baseres på at foretaket som sådan ikke lever opp til de standarder som dets virkeområde forutsetter og at det er dette som gir grunn for bebreidelse.²³ Foretaket straffes fordi det på sett og vis har muliggjort at en overtredelse har funnet sted.

²³ Andenæs s. 281

Avklaringen av hvorvidt det eksisterer et skyldkrav kom ikke før Rt. 2002 s.1312. Altså ti år etter vedtagelsen av den generelle straffehjemmelen.

Saken gjaldt bruk av foretaksstraff ved unnlatt flagging etter verdipapirlovgivningen av aksjeinnehav og rettigheter til aksjer i form av kovertible obligasjoner. Det var bl.a. anket over lovanvendelsen under skyldspørsmålet fordi lagmannsretten ved drøftelsen av om vilkårene etter § 48 a forelå ikke hadde drøftet spørsmålet om subjektiv skyld. De hadde kun lagt til grunn at den objektive overtredelsen hadde funnet sted. Derimot hadde retten ved vurderingen av straffespørsmålet lagt til grunn at det var utvist grov uaktsomhet.

Høyesterett uttalte på s.1318 angående skyldkravet etter § 48 a: ” Det gjelder et skyldkrav også i relasjon til anvendelse av foretaksstraff etter straffeloven § 48 a. En ren konstatering av at det foreligger en objektiv overtredelse av det aktuelle straffebudet er ikke tilstrekkelig.”. Retten tolket videre betydningen av at ansvar kan ilegges selv om ingen enkeltperson kan straffes som etablering av et ” kollektivt skyldkrav, slik at også anonyme og kumulative feil rammes.”

I dette tilfellet der hvor lagmannsretten ikke hadde drøftet skyldkravet under § 48 a, ble kravet til skyld ansett drøftet tilstrekkelig under § 48 b, straffespørsmålet, derfor ble ikke anken over lovanvendelsen tatt til følge.

Skyldkravet for foretaksstraff er dermed at det må foreligge skyld i form av forsett eller uaktsomhet hos en enkelt person som handler på vegne av foretaket. Og der anonyme og /eller kumulative feil foreligger skal det også være et krav til skyld.

2.4.1 Anonyme og kumulative feil

2.4.1.1 Generelt

Strl. 48 a første ledd annet punktum fastslår at det ikke er et vilkår for å idømme straff at en ”enkeltperson kan straffes for overtredelsen”. Med dette gjøres foretaket ansvarlig også for anonyme og kumulative feil. Dette kan forstås dit hen at foretaket kan gjøres ansvarlige for overtredelsens resultat uten at det er konstatert klanderverdighet hos noen. Altså at det subjektive straffbarhetsvilkåret ikke behøver å foreligge. Som påvist ovenfor skal det ikke

forstås slik. Det må foreligge anonym eller kumulativ skyld hos de som har handlet for at foretaket skal kunne straffes.²⁴

2.4.1.2 Anonyme feil

I visse tilfeller er det klart at det foreligger en overtredelse og at et bestemt foretak er involvert. Resultatet er tydelig men det er umulig å si hvem som er skyld i overtredelsen. Slike overtredelser sier man er en følge av anonyme feil. Med anonyme feil menes situasjoner der det er på det rene at et straffebud er overtrådt, men gjerningspersonen kan ikke identifiseres.

De andre vilkårene må imidlertid foreligge slik at det må bevises at tilknytningskravet er oppfylt. Videre må det også foretas en vurdering av skylden.

Dette medfører at det ved anonyme feil vil kunne være problematisk ved straffebud som krever forsett. Til dette uttales det i forarbeidene at det allikevel vil være tilfeller hvor det er klart at lovbruddet ikke kunne ha skjedd uten at noen i bedriften har handlet forsettlig.²⁵

Ett eksempel på en situasjon der anonyme feil ble grunnlaget for foretakstraff er Rt. 1988 s. 1356. Denne saken gjaldt selskapsansvar etter den da gjeldende forurensningsloven § 80 for et betydelig utslipp av nitrogendioksydgass. Bestemmelsen fastslo at det måtte være utvist straffbar uaktsomhet fra ”noen” som hadde handlet på selskapets vegne. I dette tilfellet var det klart at det ikke var noen identifisert person som kunne bebreides for utslippet. Angående vurderingen av skyldvilkåret uttales det i dommen på s. 1360 at: ”Når det ikke er kjent hvilken person innenfor bedriften som har ansvaret for en handling eller unnlatelse, må aktsomhetsbedømmelsen nødvendigvis få et objektivt preg.”

Dette vil vel allikevel ikke skille seg så veldig fra det preg vurderingen ellers også vil ha da en vurdering av utvist skyld nødvendigvis må inneholde objektive elementer.

²⁴ NOU 1989: 11 s. 10

²⁵ NOU 1989: 11 s.16

Ved å kunne straffe for anonyme feil oppfyller man de prevensjons - og effektivitetshensynene. Ved at foretaket er bevisst om at det kan rammes av straff pga. feil hvor det ikke kan utpekes noe ansvarlig individ, vil det oppfordres til å iverksette forebyggende tiltak. Videre vil det ikke kunne unndra seg ansvar ved å organisere virksomheten sin på en uoversiktlig måte. Alle utviste feil kan i utgangspunktet gi grunnlag for straff slik at betenkelige organiseringsformer vil være lite hensiktsmessige.

2.4.1.3 Kumulative feil

Med kumulative feil forstås en rekke utviste feil som alene ikke er tilstrekkelig til å oppfylle et skyldkrav, men som til sammen vil være tilstrekkelig. Et slikt grunnlag er i henhold til forarbeidene, ikke anvendbart ved straffebud som krever forsett som skyldform. Dette fordi forsett er betinget av at den nødvendig kunnskap foreligger hos én enkelt person.²⁶ Matningsdal uttaler at ”det er et begrepskjennetegn på forsett at man ikke kan summere flere personers kunnskap for på den måten å statuere forsett.”²⁷ Innenfor spesiallovgivningen er forsett og uaktsomhet som regel likestilt, slik at det allikevel ikke foreligger noen stor begrensning for å anvende kumulative feil her. Et eksempel på kumulativ feil vil være dersom det inntrufne resultat som følge av en handling beror på flere feil. Dette kan for eksempel fortone seg slik: En ansatt innenfor HMS i foretaket følger ikke opp en intern varsling om at et filter i et renseanlegg må byttes ut med nye for å tilfredsstille nye sikkerhetsforskrifter. Dette begrunnes både i store omkostninger som styret vurderer samt at det kreves opplæring. Dette medfører at operatør av maskinen med kunnskap om at det snart må skiftes ut allikevel pga andre omstendigheter iverksetter en ellers pålagt renseprosedyre. Som følge av dette slipper bedriften ut giftige stoffer. Ved å summere de feilene som ble begått i hvert ledd vil man kunne si at det samlet sett er utvist uaktsomhet og dømme foretaket.

²⁶ NOU 1989: 11 s.16

²⁷ Matningsdal. I: JV s. 101

På samme måte som ved anonyme feil vil dette ha allmen preventiv effekt og gjøre det lite hensiktsmessig med en uoversiktlig organisering av foretaket for å unndra seg straffeansvar.

Når kumulative feil også skal rammes blir dette et unntak fra dekningsprinsippet. Dette fordi det ikke kreves at én enkelt person oppfyller hele gjerningsbeskrivelsen i straffebudet.

2.4.2 Unntak for force majeure og hendelig uhell

I henhold til forarbeidene skal det ikke ilegges straffansvar dersom overtredelsen skyldes hendelig uhell eller force majeure. I sammenheng med vurdering av kumulative- og anonyme feil uttaler Strafflovkommisjonen: ” Hendelig uhell rammes derimot ikke. Et hendelig uhell foreligger hvor en skade er utløst ved en handling som vurdert i ettertid viser seg ikke å skulle vært foretatt, men hvor handlingen likevel ikke kan bebreides noen.”²⁸

Med tanke på force majeure uttales det videre at: ” Force majeure tilfeller rammes selvsagt heller ikke. Når et foretak har foretatt alt som praktisk er mulig for å unngå uhell, og dette likevel har skjedd pga helt ekstraordinære forhold, bør foretaket ikke straffes. Straff tjener i slike tilfeller ikke noe rimelig formål...”²⁹

2.5 Tilregnelighet

Siden det ikke er et vilkår for foretaksstraff at ”noen enkeltperson kan straffes for overtredelsen”, vil det alminnelige vilkåret om tilregnelighet i gjerningsøyeblikket også bortfalle. Men det tas i henhold til forarbeidene forbehold slik at der det er ” klart at handlingen er begått av en utilregnelig person og foretaket ikke er noe å bebreide, vil det normalt ikke være rimelig å straffe foretaket.”³⁰

²⁸ NOU 1989: 11 s. 16

²⁹ NOU 1989: 11 s. 16

³⁰ Ot.prp.nr.27 (1990-1991) s.15

2.6 Handlingen må være foretatt ”på vegne av et foretak”

2.6.1 Innledning

Dette er et sentralt vilkår ved vurderingen av om grunnlag for foretaksstraff foreligger.

Det omtales som ”tilknytningskravet”.³¹ Tilknytningen angår både gjerningsmannen og den foretatte handling.

Ved å konstatere en forbindelse mellom foretaket og den handlende personen identifiseres foretaket som subjektet for straff. Dette gjøres av naturlige grunner. Et foretak kan ikke være vilkårssubjekt slik den alminnelige vilkårslæren forutsetter. Dersom foretaksstraffen skal tuftes på de straffbarhetsvilkår som gjelder for fysiske personer, er det nødvendig å kunne koble foretaket til en gjerningsmann.³² I henhold til prevensjonshensynet er det naturlig at den personen som handler ikke er en totalt utenforstående som handler helt uavhengig av foretaket det er snakk om. Foretaket må ha en reell mulighet til å kunne forebygge at overtredelser skjer ved hjelp av internkontroll og instruksjer. Pålegger man et ansvar for eksterne personers handlinger fratar man foretaket denne muligheten.

Den handlendes stilling i foretaket kan få betydning ved vurderingen av hvorvidt handlingen er foretatt på vegne av foretaket. Dette vil gjøre seg gjeldende der tilfellet er i grenseland for å oppfylle handlingens tilknytning.

Tidspunktet for når tilknytningen må foreligge vil av naturlige årsaker være det tidspunkt da handlingen blir foretatt. Dette kan igjen få betydning i tilfeller der det skjer en endring i eierstruktur eller det foretas andre rettslige omrokkinger av det opprinnelige ansvarssubjektet. Ved å fastslå tidspunktet for handlingen og konstatere at vilkåret ”på vegne av ” da var oppfylt, kan man idømme det ”nye” foretaket straff.

³¹ Asbjørnsen s.73

³² Asbjørnsen s. 3

2.6.2 Gjerningspersonens tilknytning

Gjennom dette kravet oppstilles det begrensninger for hvem foretaket hefter for.

Med utgangspunkt i bestemmelsens ordlyd er det klart at en ansatt i foretaket er tilknyttet.

Forarbeidene til § 48 a tar utgangspunkt i tidligere lovgivning om foretaksstraff.

Det vises til forarbeidene til forurensningslova Ot.prp. nr 11.(1979-1980) hvor kravet for foretaksstraff var det samme, nemlig at den straffverdige overtredelsen var begått på vegne av foretaket. Denne får dermed anvendelse for tolkningen av den generelle hjemmel. Her ble det uttalt i proposisjonens s. 174 at ” Noe konkret bevis vil ikke være nødvendig, men vilkåret utelukker selskapsstraff hvor overtredelsen er foretatt av en utenforstående eller hvor den klart faller utenfor hva det er rimelig å regne med fra noen ansatt.”

Med tanke på spørsmål om hvor omfattende krets av personer som sies å oppfylle tilknytningskravet, er det fastsatt at foretaket kan holdes ansvarlig for handlinger som er begått av selvstendige oppdragstakere.³³ Dette spørsmålet er behandlet i Rt. 1982 s.645. Saken gjaldt hvorvidt en byggherre kunne gjøres ansvarlig etter dagjeldende arbeidsmiljøloven § 87 for entreprenørs feil. Til dette uttalte Høyesterett på s. 646, at det i utgangspunktet måtte bero på en vurdering av konkrete forhold og at ” det samme må gjelde i andre tilfelle hvor det er en oppdragsgiver og en selvstendig oppdragstaker...” For denne saken uttales det videre at ” På bakgrunn av formålet med den her aktuelle straffebestemmelse, må det være en naturlig forutsetning for ansvar for selskapet at det har hatt en reell myndighet til instruksjon og kontroll”. Dette er i samsvar med prevensjons formålet. Straffebudet skal motivere foretaket til å ha en velorganisert virksomhet med klare interne retningslinjer og instruksjer. Dermed er det naturlig at foretaket kun kan holdes ansvarlig for sine oppdragstakere dersom foretaket er det nærmeste som kan forebygge at overtredelser finner sted. Oppdragstaker kan være alt fra en enkelt person til et stort entreprenørfirma det vil på bakgrunn av det som er sagt ovenfor være slik at foretaket i

³³ Ot. prp. 27 (1990-1991) s. 18

større grad vil kunne straffes der oppdragstaker for eksempel er en murer uten egne ansatte enn i tilfeller der en entrepenør utfører oppdraget.³⁴

I tilfeller der et foretak er del av et større konsern, kan det være aktuelt å straffe morselskapet. Dette vil bare være aktuelt dersom overtredelsen kan sies å være begått på vegne av dette også.³⁵

2.6.3 Handlingens tilknytning.

Av naturlige årsaker vil ikke enhver handling foretatt av en ansatt, være foretatt på vegne av et foretak. Dersom en ansatt i kraft av sin stilling foretar innsidehandel med aksjer, og oppnår en personlig gevinst, kan ikke dette sies å være på vegne av foretaket. Av denne grunn oppstilles det også et krav om at handlingen må ha en tilknytning til foretaket.

Kravet til tilknytningen formuleres ofte slik at den handlende må ha positiv hjemmel for å handle, det vil si enten i avtale, sedvane eller lov.³⁶

Der forarbeidene som nevnt trekker paralleller til arbeidsgiver ansvaret påpekes det at den sentrale begrensningen i den sammenheng er at ansvaret ikke omfatter ” skade som skyldes at arbeidstakeren går utenfor det som er rimelig å regne med etter arten av virksomheten eller saksområdet og karakteren av arbeidet eller vervet”, jfr skadeerstatningsloven § 2-1. Det sies videre at en tilsvarende begrensning bør gjelde for straffansvar for foretak.³⁷

Handlinger som bærer preg av illojalitet er det ikke rimelig at foretaket skal rammes av. Forarbeidene anvender som eksempel at noen ansatte dumper farlig industriavfall på en måte som strider mot den instruks de har fått. Men det påpekes videre at instruksbrudd bare vil frita foretaket for ansvar dersom foretaket ikke kunne ha forutsett at instruksene ville bli

³⁴ Se NOU 1989 : 11 s.17

³⁵ Ot. prp. 27 (1990-1991) s. 20

³⁶ Matningsdal, Bratholm. s. 396.

³⁷ Ot. prp. 27 (1990-1991) s. 18

brutt.³⁸ Dette forstås dithen at dersom instruksen åpenbart ikke lar seg overholde, vil ikke brudd på denne medføre at handlingen ikke er begått på vegne av foretaket. Kravet til at foretaket skal ha oppnådd eller hatt muligheten til å oppnå en fordel ved handlingen står sentralt, men er ikke en betingelse. Dette momentet er i tillegg et vurderingstema som kan tillegges vekt ved vurderingen av om foretaksstraff skal anvendes, jfr. § 48 b bokstav e.

2.7 Straffrihetsgrunner

Etter de alminnelige straffbarhetsvilkår skal det ikke ilegges straff der hvor det foreligger en straffrihetsgrunn. Eksempler på straffrihetsgrunner er nødrett, jfr. strl. § 47 og nødverge, jfr. strl. § 48. Straff vil ikke kunne ilegges foretaket dersom dette foreligger.

³⁸ Ot. prp. 27 (1990-1991) s. 18

3 Answarets fakultativitet

3.1 Innledning

Straffeansvaret for fysiske personer er som hovedregel obligatorisk: Foreligger vilkårene for straff er gjerningspersonen straffverdig og straff skal som utgangspunkt ilegges.³⁹

På dette punktet skiller foretaksstraffen seg fra det fysiske ansvaret.

Etter § 48 a er straffansvaret valgfritt. Dette leses direkte utifra ordlyden i første ledd ”*kan* foretaket straffes” samt § 48 b angående momenter det særlig skal tas hensyn til ” Ved avgjørelsen av *om* straff skal ilegges et foretak”.

Valget av denne nokså fremmedartete regelen ble begrunnet i at det var ” en nødvendig motvekt mot det prinsipielt sett meget vidtrekkende foretaksansvaret”.⁴⁰

Det ble også ansett for å være mest hensiktsmessig med en fakultativ adgang til å ilegge foretaket straff da det individuelle straffansvar fortsatt skulle være det primære.

Dersom vilkårene for straff foreligger etter § 48 a, er det opp til påtalemyndighetene i første omgang om tiltale skal utferdiges. Deretter er det eventuelt opp til domstolene å vurderer hvorvidt straff bør ilegges samt å utmåle straffen. Vurderingsmomentene som skal tas i betraktning fremgår blant annet av § 48 b.

På grunn av at ansvaret er valgfritt, blir det materielt en annerledes vurderingsmetode som anvendes. Det tradisjonelle skillet mellom skyldspørsmål og straffespørsmål blir noe utvasket. Dette fordi elementer som egentlig hører med til skyldspørsmålet også kan bli vektlagt ved vurderingen av straffespørsmålet. Skillet mellom skyldspørsmålet, altså om vilkårene for straff foreligger og straffespørsmålet ved foretaksstraff er kommentert i en tidligere dom Rt. 2000 s. 234. Saken gjaldt en bot på 500.000 kr, ilagt en avis som rettergangsstraff og foretaksstraff for å ha nektet å etterkomme et rettskraftig pålegg om å utlevere upublisert fotomateriale som hadde betydning som bevis i etterforskning av en drapssak. Avgjørelsen ble truffet av lagmannsretten i kjæremålssak uten muntlig

³⁹ Eskeland, 2.utgave s.349

⁴⁰ Ot.prp nr 27 (1990-1991) s 22

forhandling. Det var uenighet mellom partene om vilkåret ”på vegne av foretaket” var oppfylt. En avgjørelse som hører med til skyldspørsmålet. Høyesterett mente at det var behov for en muntlig behandling av saken for å belyse hvorvidt § 48 a var oppfylt. Videre uttalte retten angående straffespørsmålet, jfr. § 48 b, at de samme hensynen tilsa at saken skulle vært behandlet for retten. Retten uttalte på s. 243 :” Når straffansvaret er fakultativt, får selve den skjønnsmessige avgjørelse av om ansvar skal statueres, eller om foretaket skal frifinnes, mange likhetpunkter med skyldspørsmålet. Materielt sett har dette langt på vei karakter av å være sakens egentlige skyldspørsmål. ” Kjennelsen fra lagmannsretten ble opphevet.

Selv om straffansvaret er fakultativt, er det drøftet hvorvidt det faktum at det foreligger en hjemmel for foretaksstraff, også innebærer en presumpsjon for at denne skal anvendes der vilkårene foreligger. Til dette har Høyesterett uttalt i Rt. 1998 s. 652 på s. 654 angående ”bør” ihht § 48 b, at formålet med innføringen av den generelle hjemmelen blant annet var å gi adgang til å straffe foretak ved overtredelser som ikke tidligere hadde hjemmel for foretaksstraff. Men det sies videre: ” Samtidig fremhever jeg at behovet for foretaksstraff varierer for de ulike typer lovbrudd innenfor den enkelte kategori slik at det ikke kan oppstilles noen generell presumpsjon om at foretaket bør straffes når vilkårene i § 48 a er oppfylt.” Etter en henvisning til forarbeidene hvor dette uttales avsluttes resonnementet med at: ” Domstolene må derfor vurdere fra sak til sak de hensyn som taler for og mot foretaksstraff.”

Men på den annen side er det i Rt. 1998 s. 2011 vist til motivene til forurensningsloven⁴¹ som sier at ” [det] må være hovedregelen at selskapsstraff idømmes når det først foreligger en overtredelse av loven”. Dette utgangspunktet blir på den annen side modifisert ved at det også understrekes at den nærmere drøftelsen må foretas ut ifra de momenter som er listet opp i strl. § 48 b.

⁴¹ Se utkast til lov om vern mot forurensning og forsøpling med motiver s.99

Utifra dette kan man kanskje si at anvendelsen av foretaksstraffen er mer sentral ved overtredelse av visse straffebud. Det vil ligge større effektivitet i å straffe et foretak ved overtredelse av miljølovgivning enn ved for eksempel overtredelser som tyverier etc.⁴²

Visse straffebud har foretaket som eneste pliktsubjekt ved å oppstille vilkår som innebærer at foretaket har en handle eller unnlates plikt.

Slik som verdipapirhandelloven § 3-1 som i første ledd tredje pkt. fastsetter at ” Foretak som eier børsnoteerte aksjer..., må gi melding om ved handel i slike aksjer.” Dette burde tale for at det skal ilegges straff der hvor foretaket ikke har etterlevet denne plikten. Altså at ”bør” i slike tilfeller blir skal. Dette argumentet har Økokrim brakt på banen ved utarbeidelsen av ny straffelov. De uttaler under høringsinstansens syn at ”det bør være naturlig å vurdere i hvilken grad det bør være et moment ved det diskresjonære skjønnet (kan-regelen) at det ikke er andre enn foretaket å straffe...”.⁴³ En slik situasjon var grunnlaget for klargjøringen av skyldkravet, se Rt. 2002 s.1312.

Departementet anså at § 48 b bokstav g, hvoretter det skal tas hensyn til om noen blir straffet for forhold, dekket dette moment, men at det skal mye til for ikke å straffe foretaket i en slik situasjon.⁴⁴

⁴² Asbjørnsen, s. 38, fotnote 11.

⁴³ Ot.prp.90 s. 241 pkt 17.4

⁴⁴ Op.cit s. 243 første spalte.

3.2 Strl. §48 b

Bestemmelsen lyder som følger:

”Ved avgjørelsen av om straff skal ilegges et foretak etter § 48 a, og ved utmålingen av straffen overfor foretaket skal det særlig tas hensyn til

- a) straffens preventive virkning,*
- b) overtredelsens grovhet,*
- c) om foretaket ved retningslinjer, instruksjon, opplæring, kontroll eller andre tiltak kunne ha forebygget overtredelsen,*
- d) om overtredelsen er begått for å fremme foretakets interesser,*
- e) om foretaket har hatt eller kunne ha oppnådd noen fordel ved overtredelsen,*
- f) foretakets økonomiske evne,*
- g) om andre reaksjoner som følge av overtredelsen blir ilagt foretaket eller noen som har handlet på vegne av det, blant annet om noen enkeltperson blir ilagt straff.”*

Denne bestemmelsen har to funksjoner. Dersom det er avklart at vilkårene for straff foreligger etter § 48 a, må det avgjøres om foretaksstraff skal ilegges. Denne vurderingen foretas ved å ”særlig ta hensyn til” momentene som bestemmelsen nevner i litra a til og med litra g. Bestemmelsens andre funksjon, er at den danner et utgangspunkt for utmåling av straffen.

Til tross for at det tungtveiende momentet om preventiv virkning er nevnt først, anses ikke vurderingsmomentene å foreligge i vektig rekkefølge da bokstav g også anses å være et viktig vurderingsmoment.

Momentene er heller ikke uttømmende, jfr. : ”særlig tas hensyn til”.⁴⁵

⁴⁵ Se også Rt. 2004 s. 1457

3.2.1 Oversikt over vurderingsmomentene

Fordi momentene gjelder både ved avgjørelsen av om straff skal ilegges samt for straffeutmålingen, foretas en felles behandling under.

Bokstav a. ”Straffens preventive virkning”.

Dette er et av hovedformålene for foretaksstraffen og dermed meget sentralt som vurderingsmoment. Ved avgjørelsen av om straff skal ilegges, vil spørsmålet ofte ses i sammenheng med moment om andre straffer blir ilagt foretaket eller enkeltperson (bokstav g). I visse tilfeller anser påtalemyndigheten eller retten at illeggelse av foretaksstraff ikke vil ha noen ytterligere preventiv virkning enn de ilagte reaksjonene vil ha og avstår dermed fra å ilegge foretaksstraff.

Ved utmålingen av straffen er momentet også meget sentral. Det uttales til dette i forarbeidene at :” ... straffen må søkes utmålt på en slik måte at den så vidt mulig vil virke avskrekkende og normdannende for fremtiden.⁴⁶ Dette sett i sammenheng med bokstav f hvoretter foretakets økonomiske evne tas i betraktning, tilsier at bøtene i alle fall bør ligge høyere enn nivået for enkelt personer.

Bokstav b.” Overtredelsens grovhet”.

Dette momentet er sentralt ved utmålingen av boten ved at denne bør reflektere hvor alvorlig overtredelsen anses å være.

Grovheten i overtredelsen vil avhenge av skadens størrelse eller skademuligheten.⁴⁷

Rt. 1982 s.878 gir eksempel på tilfelle der overtredelsens beskjedne karakter var av vesentlig betydning for frifinnelse. I motsatt retning kan nevnes Rt. 1992 s.19. Saken gjaldt forurensning og Høyesterett fremhevet på s.21 at det forelå en ” grov tilsidesettelse av bedriftens plikter etter forurensningsloven”.

⁴⁶ Ot.prp.nr 27 (1990-1991) s. 34

⁴⁷ NOU 1989: 11 s. 19

Overtredelsens grovhet har også en side mot hvilken skyld som er utvist. Det vil derfor få betydning om overtredelsen kan betegnes som forsettlig eller uaktsom. Vurderingen av overtredelsens grovhet er grundig drøftet i Rt. 2002 s.1312.

Bokstav c. Manglende retningslinjer, instruksjon m.v..

Dersom foretaket kunne ha forebygget overtredelsen, vil dette være et moment som taler for illeggelse av straff. Med henblikk på prevensjonstanken samt det faktum at det tas utgangspunkt i den individuelle vilkårlæren er dette et sentralt moment. Til det siste uttaler Asbjørnsen at: ” Selv om forholdet er straffbart- og dermed straffverdig- på gjerningsmannens hånd, er det ikke sikkert at det er straffverdig på foretakets hånd. Hensynet til rettferdighet taler for at foretaket i så fall ikke bør straffes.”⁴⁸ Det kan synes som om kravet til internkontroll samt den reelle adgangen til instruks er kjerneområdet for anvendelse av foretaksstraff. Utifra rettspraksis er forebyggelsesmuligheten et ofte diskutert tema. Særlig legges det vekt på hvorvidt foretaket kunne sies å ha en ” reell myndighet til instruksjon og kontroll”.⁴⁹

Bokstav d, hensikten med overtredelsen.

Det kreves ikke at det forelå en hensikt om å begå et lovbrudd. Det er tilstrekkelig at hensikten med handlingen var å fremme foretakets interesser. Dette var sentralt ved utmålingen av bøtene i ”Bølgepapp dommen” Rt. 1995 s.1922. Samlet sett ble bøtene for de fire foretakene som var involvert i ulovlig prissamarbeide 14.9 millioner kroner. Retten påpekte på s.1931-1932 at ” det ulovlige kalkulasjonssamarbeide skjedde for å fremme selskapenes interesser og at selskapene har hatt en vesentlig vinning ved samarbeidet”

Bokstav e, eventuell oppnådd fordel.

Ved denne vurderingen kan det være aktuelt å legge vekt på andre omstendigheter enn kun den økonomiske fordelen. Dette kan dreie seg om økt anseelse eller posisjonering i forhold til fremtidige kontraktsrunder og lignende.

⁴⁸ Asbjørnsen s. 104

⁴⁹ Rt. 1982 s. 645

Bokstav f, foretakets økonomiske evne.

Dette punktet vil være av større interesse for utmålingen av botens størrelse enn ved vurderingen av om straff skal ilegges. Angående utmåling av bøtestraffen uttales det i forarbeidene at: "...straffen må søkes utmålt på en slik måte at den så vidt mulig vil virke avskrekkende og normdannende for framtiden. For foretak med solid økonomi bør dette hensynet etter omstendighetene lede til høye bøter, slik man har sett i praksis.

Departementet mener at bøtenivået for foretaksstraff generelt bør ligge vesentlig høyere enn bøtenivå for personlig ansvarlige for samme overtredelse".⁵⁰

Bokstav g, "om andre reaksjoner som følge av overtredelsen blir ilagt foretaket eller noen som har handlet på vegne av det, blant annet om noen enkeltperson blir ilagt straff".

Inndragning er den reaksjon som i størst grad blir benyttet i kombinasjon med foretaksstraff og som det dermed tas hensyn til. Hvorvidt enkeltpersoner blir ilagt straff, vil få betydning der det aktuelle foretaket er et enkeltmannsforetak. Samtidig som det i noen tilfeller anses som tilstrekkelig at en person stilles ansvarlig for overtredelsen og at foretaksstraffen dermed ikke får noen ytterligere preventiv effekt utover dette.

Et eksempel som er egnet til å illustrere hvordan Høyesterett tar i bruk momentene ved vurdering av om foretakstraff skal ilegges er Rt. 1998 s.652. Saken gjaldt spørsmål om foretaksstraff skulle anvendes ovenfor en avis der ansatt hadde blitt dømt for ulovlig besittelse av en politiradio som han hadde fått overlevert av en overordnet i avisen.

Vilkårene etter § 48 a var oppfylt men etter en vurdering der bokstav a, b, c, d og g ble tillagt vekt, fant retten etter en helhetsvurdering at foretaksstraff ikke burde anvendes.

I tillegg til disse momentene nevner forarbeidene at det skal ses hen til et likhetshensyn.⁵¹ Momenter slik som gjentakelse vil også kunne vektlegges. Hvorvidt foretaket tidligere har overtrådt samme straffebud gjentatte ganger eller gjort seg skyldig i overtredelse av annen

⁵⁰ Ot.prp.nr.27 (1990-1991) s. 34

⁵¹ Ot.prp. 27 (1990-1991) s. 35

lovgivning på tilgrensende områder med den aktuelle sak. Momentet vil ha betydning selv om foretaket ikke ble straffet for overtredelsen.⁵²

Dersom vilkårene for foretaksstraff foreligger, men påtalemyndighetene finner etter vurdering av § 48 b at det ikke er noen grunn for å ilegge foretaksstraff, vil avgjørelsen være en egen form for henleggelse. Den treffes altså ikke ved påtaleunndatelse slik det gjøres der vilkårene for å straffe en enkeltperson foreligger.⁵³ Dermed vil det ikke foreligge noen skyldkonstatering av foretaket slik en eventuell påtaleunndatelse innebærer for enkeltpersoner etter norsk rett.⁵⁴

⁵² Matningsdal, Bratholm s.424

⁵³ Ot.prp. 27 (1990-1991) s. 38

⁵⁴ Hov, I, s. 89

4 Strafferettslige reaksjoner

4.1 Innledning

De strafferettslige reaksjonene det kan bli snakk om ved idømmelse av foretaksstraff, er primært bøter, jfr. § 48 a tredje ledd første punktum. Av naturlige årsaker benyttes det ikke subsidiær fengselsstraff, jfr. § 28 annet ledd. I praksis er det ofte anvendt inndragning, jfr. strl. § 34 flg., sammen med bøtestraffen.

Videre er det anledning til idømme rettighetstap, jfr. strl. § 29.

4.2 Bot

Bot er den primære reaksjonsformen. Det uttales at den har tilstrekkelig preventive effekt.⁵⁵ Etter norsk rett er bøter å regne som straff. I statistisk henseende er det den mest anvendte strafferettslige reaksjon.⁵⁶ Det ilegges bot som straff for foretaket selv om straffebudet selv kun hjemler fengsel som straffalternativ. Ved utmålingen er som nevnt momentene i § 48 b retningsgivende for nivået.

Bøtene ilegges stort sett ved å utstede forelegg i henhold til straffeprosessloven § 255.

4.3 Rettighetstap, strl. § 29

Rettighetstap anses for å være straff etter norsk rett, jfr. strl. § 15. Den er sågar å regne som hovedstraff, jfr. strl. § 15.⁵⁷

Denne reaksjonsformen var tidligere hjemlet i flere av de nå opphevede bestemmelsene i særlovgivningen.

Beslutning om rettighetstap kan også anvendes slik at foretaket forbys å utøve virksomhet i ”visse former”. På denne måten kan et foretak for eksempel fradømmes retten til å produsere ett bestemt produkt eller retten til å yte en bestemt tjeneste innenfor virksomheten. På denne måten vil foretaket fortsatt bestå, men påføres en følbar reaksjon.

⁵⁵ Ot. prp. nr. 27 (1990-1991) s. 31 flg.

⁵⁶ Ot. prp. nr. 90 (2003-2004) s. 306. I 2002 utgjorde bøtestraff mer enn 90 prosent av de strafferettslige reaksjonene.

⁵⁷ Matningsdal, Bratholm s.79

Rettighetstap kan få alvorlige følger for et foretak. Det risikere å miste konsesjoner eller andre tillatelser til å utøve sin virksomhet. Av denne grunn vil man være tilbakeholden med anvendelsen. Etter forarbeidene vil reaksjonen kun være aktuell der samfunnsmessige hensyn tilsier det.⁵⁸

I praksis kan rettighetstap kumuleres med andre straffereaksjoner der dette er hjemlet i lov.

4.4 Inndragning, jfr. strl. § 34 flg.

Inndragning er en reaksjon som ikke anses for å være straff i henhold til norsk lov. Den kan derfor anvendes i tillegg til foretaksstraff.⁵⁹

Ved vurderingen av om det skulle innføres en generell hjemmel for foretaksstraff var det et tungtveiende hensyn for et positivt vedtak, at det allerede forelå en generell hjemmel for inndragning, jfr. strl. § 34. Dette fordi den har mange likhetstrekk med foretaksstraffen.

Vilkårene på vegne av, samt straffbar overtredelse er eksempler på dette.

Inndragning av utbytte er obligatorisk i henhold til strl. § 34: ” Utbytte av en straffbar handling *skal* inndras”.

Det ligger også preventiv effekt i det at ikke bare er det økonomiske utbytte som kan inndras. Har foretaket ved sine handlinger eller unnlatelser oppnådd besparelser, innebærer dette også ”utbytte” i lovens forstand. Ergo kan dette også være gjenstand for inndragning. Et eksempel på en besparelse er der foretaket unnlater å installere et påbudt rensesystem og dermed sparer millionutgifter. Besparelsen vil da kunne inndras.

4.5 Forelegg

I henhold til Grunnlovens § 96 kan ingen straffes uten etter dom. En side av dette, er at det vanligvis kun er domstolene som har rettslig kompetanse til å ilegge straff. Ved foretaksstraff er bøter den mest utbredte reaksjonsformen. I henhold til straffeprosessloven § 255 kan påtalemyndigheten utferdige forelegg der en sak avgjøres med bot eller inndragning. Dette gjøres i stor grad ved foretaksstraff. Dersom forelegget vedtas vil det ha

⁵⁸ Se Ot.prp. Nr 27 (1990-1991) s.33.

⁵⁹ Se NOU 1989 : 11 s.26-28.

samme virkning som en rettskraftig dom. Velger foretaket å ikke vedta forelegget, vil saken behandles for retten. Den utbredte anvendelsen av forelegg kan begrunnes i prosessøkonomiske hensyn. Det er både tid- og kostnadsbesparende å kunne ilegge straff uten å måtte gå veien om domstolene. Dette kan også være til fordel for foretaket ved at saken behandles hurtig. På foretaksstraffens område innebærer dette at påtalemyndigheten først vurderer hvorvidt vilkårene etter § 48 a er oppfylt, deretter om foretaksstraff skal ilegges og tilslutt foretar en eventuell utmåling av boten, jfr § 48 b.

5 Ny straffelov. En vurdering av §§ 27 og 28.

5.1 Bestemmelsene om foretaksstraff i ny straffelov

Arbeidet med utformingen av en ny straffelov har pågått over en lang periode. Per dags dato er den alminnelige del vedtatt: Lov av 20. mai 2005 nr. 28.

Forarbeidene til ny lovgivning viser at et overordnet formål med ny straffelov er en mindre anvendelse av straff.⁶⁰ En av metodene for å gjennomføre dette er å skjerpe kravet til utvist skyld. Hovedregelen om krav om forsett videreføres, jfr. ny straffelov § 21 og der uaktsomhet skal rammes, uttales det at man i større grad enn hittil bør begrense seg til å sette straff for grov uaktsomhet. Ikke slik at grov uaktsomhet er hovedregelen men at lovgiver i valget mellom de to skyldgraden nøye bør vurdere hva som er mest hensiktsmessig ved utformingen av straffebudet. Dette slik at handlinger ikke kriminaliseres i større grad enn nødvendig.⁶¹ Grov uaktsomhet er derfor ikke inntatt i loven som en hovedregel, jfr. § 23 som er legaldefinisjonen av uaktsomhet, men bestemmelsens annet ledd definerer hva som ligger i grov uaktsomhet. Dermed kan lovgiver ved utformingen av straffebudene vurdere hvorvidt fra bestemmelse til bestemmelse hvilken grad av skyld som er mest hensiktsmessig. I denne retning uttales det også at ” Det er ikke gitt at en innstramming av straffansvaret overfor fysiske personer skal føre til at også området for foretaksstraff blir strammet inn.”⁶²

Foretaksstraffen videreføres i ny lov ved at vilkårene for om straff kan ilegges, slik § 48 a oppstiller dem nå, er å finne i § 27 og vurderingsmomentene for i § 48 b er i § 28.

Det uttales i forarbeidene at straffansvaret for foretak videreføres idet ” Praksis har vist at det kan være formålstjenlig og rimelig å straffe foretak i tillegg til eller i stedet for personer som har handlet på vegne av foretaket.”⁶³ En innskjerping av skyldkravet i

⁶⁰ Ot. Prp. nr. 90 (2003-2004) se b.la. s. 17-24 og kapittel 7

⁶¹ Ot. Prp. nr. 90 (2003-2004) s.115.

⁶² Ot. Prp. Nr. 90 (2003-2004) s. 115 annen spalte

⁶³ Ot. prp. 90 (2003-2004) s.242 pkt 17.5

straffelovgivningen vil på foretaksstraffens område få visse uheldig virkninger. I tilfeller hvor det foreligger anonyme eller kumulative feil vil det være langt mer problematisk å se dette som en følge av grov uaktsomhet enn som følge av vanlig uaktsomhet. Som nevnt er det særlig innenfor miljø saker at nevnte feil kan gi grunnlag for foretaksstraff. Innenfor større foretak kan det være vanskelig å påvise nødvendig skyld hos bestemte personer. Forarbeidene påpeker at ” Prosessøkonomisk er det kompliserende og fordyrende å måtte bevise subjektiv skyld for at foretaksstraff skal kunne idømmes.”⁶⁴ For å unngå at et krav om subjektiv skyld hos gjerningspersonen etter ny strafflov også innskrenker bruken av straff ovenfor foretak, har lovgiver sett det nødvendig å endre på skyldkravet for foretaksstraff: ” Departementet foreslår etter dette at det ikke settes som betingelse for å ilegge foretaksstraff at bestemte personer som har handlet på vegne av foretaket, har utvist subjektiv skyld og at det heller ikke skal gjelde noe skyldkrav ved anonyme eller kumulative feil. Men foretaksstraff skal –som nå – ikke kunne ilegges dersom overtredelsen må anses som et hendelig uhell eller utslag av force majeure.”⁶⁵

Ny bestemmelse skal lyde som følger:

Straffelovens § 27: ” Når et straffebud er overtrådt av noen som har handlet på vegne av et foretak, kan foretaket straffes. Det gjelder selv om ingen enkeltperson har utvist skyld eller oppfylt vilkåret om tilregnelighet, jf. § 20.

Med foretak menes selskap, forening eller annen sammenslutning, enkeltpersonforetak, stiftelse, bo eller offentlig virksomhet.

Straffen er bot. Foretaket kan også fradømmes retten til å utøve virksomheten eller forbys å utøve den i visse former, jf. § 56, og ilegges inndragning, jf. kapittel 13.”

Det er foretatt visse språklige justeringer som ikke medfører noen materielle endringer av stor betydning. Tolkningstemaet angående skyldkravet ligger i bestemmelsens første ledd

⁶⁴ Ot. Prp. nr. 90 (2003-2004) s. 242 annen spalte.

⁶⁵ Jfr. ovenfor.

annet punktum. Etter gjeldende rett kan foretaket straffes selv om ”ingen enkeltperson kan straffes for overtredelsen”. I henhold til den nye bestemmelsen er det grunnlag for straffansvar selv om ”ingen enkeltperson har utvist skyld eller oppfylt vilkåret om tilregnelighet.” Med dette tar foretaksstraffen et skritt i retning det rene objektive ansvaret som forarbeidene til § 48 a var innom. Gjeldende rett slik som Rt. 2002 s. 1312 fastslo, der det foreligger utpekt gjerningsperson kreves det utvist skyld av denne men også slik at anonyme og kumulative feil rammes går det dermed bort ifra. Dermed tar ikke vilkårene for foretaksstraff hensyn til de subjektive straffbarhetsvilkår. Vilkalet for å ilegge foretaksstraff etter § 27 blir dermed at det foreligger en objektiv overtredelse av et straffebud og at dette er begått av noen som handlet på vegne av foretaket.

5.2 Vurdering av skyldkravet

Lovgiver har valgt å omgå bevisproblematikken som foreligger/vil foreligge ved foretaksstraff ved å objektivisere straffansvaret. Etter dette trenger ikke påtalemyndigheten å føre bevis for at gjerningspersonen(e) som handlet på vegne av foretaket har utvist skyld. Det er tilstrekkelig at det føres bevis for at det foreligger en overtredelse og at denne er begått av en person som har handlet på vegne av foretaket. Dette vil åpenbart være både tids- og kostnadsbesparende. Et slikt grep vil styrke hensynet til effektivitet ved at håndhevelsen forenkles. Flere foretak kan straffes, da flere straffebud kan komme til anvendelse.

Endringen av vilkårene for foretaksstraff innebærer i utgangspunktet og i tråd med uttalelsene i forarbeidene, at foretaket blir ansvarlig på objektivt grunnlag for den tilknyttede gjerningspersonens handling. Med dette nærmer man seg derfor det omtalte ”rene objektive straffeansvaret” slik forarbeidene til § 48 a og b avgrenset mot.

Med objektivtstraffansvar forstås et ansvar hvor det ikke kreves skyld av gjerningspersonen. Det subjektivt straffbarhetsvilkåret kommer altså ikke i betraktning ved vurdering av skyldspørsmålet.

Objektivt straffansvar etter norsk rett er ikke i tråd med de prinsipper som utformer vårt rettssystem. Ovenfor har jeg belyst den alminnelige vilkårlæren, og påpekt hvor sentralt

skyldvilkåret anses å være. Det er oppfatningen at den handlende skal kunne lastes i en viss forstand, som skal besvares med en straffereaksjon. Dette utgjør kjernen i prinsippet om ”in dubio pro reo”, at tvil skal komme tiltalte til gode. Dette stiller krav til prosessen⁶⁶. Det innebærer blant annet at påtalemyndigheten skal ha bevisbyrden samt at kravet til bevisets styrke settes høyt. Det må bevises utover enhver rimelig tvil at tiltalte er skyldig i den straffbare handling.

Men hvordan blir straffansvaret for foretak egentlig?

Riktignok er det tilstrekkelige med bevis for den objektive overtredelsen og tilknytningen, under vurderingen av § 27 vil ikke påtalemyndigheten føre bevis for skyldkravet. Men rent teoretisk kan man si at det nødvendigvis vil foreligge en grad av skyld. Dette fordi det fortsatt gjøres unntak for force majeure og hendelig uhell⁶⁷. En handling som ikke er hendelig uhell eller force majeure vil etter mitt syn innebære en form for skyld.

Men selv om dette da vil ligge implisitt i påtalemyndighetens oppfatning om at § 27 kommer til anvendelse, mener jeg at dette ikke er tilstrekkelig til å påstå at ansvaret ikke er objektivt. Hendelig uhell vil aldri besvares med straff og den laveste formen for uaktsomhet, culpa levisssima er etter norsk rett ikke et tilstrekkelig grunnlag for at en fysisk person skal kunne ilegges straff. Den har bare anvendelse som grunnlag for en skjerpelse av straffen hva angår uforsettlig følger, jfr strl. § 43. Jeg anser ikke at det foreligger noen bestemt oppfatning etter norsk rett om at det subjektive straffbarhetsvilkåret for skyld har vanlig uaktsomhet som nedre grad av skyld, men ettersom lovgivningen kun oppstiller vanlig uaktsomhet og forsett som kvalifiserte skyldformer, anser jeg ikke at dette rudimentet av et skyldkrav kan sies å være et skyldvilkår for foretaket. Dette fordi det fortsatt skal bevises at det er en tilknyttet gjerningsperson men at ingen vurdering av dennes subjektive forhold behøver å bli vektlagt.

⁶⁶ Jeg anvender begrepet prosess her. Selve vurderingen av om skyldspørsmålet er oppfylt er å regne som materiell rett, men utføring av bevis for om det skal straffes er prosessuelt.

⁶⁷ Ot. prp.90 (2003-2004) s.242

Ettersom anonyme feil fortsatt kan være et grunnlag vil det i visse tilfeller være vanskelig å fastslå om det foreligger hendelig uhell eller om det er et snev av uaktsomhet tilstede. Der det foreligger en årsakskjede vil det være tenkelig at ledd i det som leder frem til overtredelsen kan være hendelig uhell, men dette vil det også være vanskelig for foretaket å påberope seg der de blir møtt med en tiltale eller et forelegg etter § 27 for overtredelse av en straffebestemmelse. Om det ikke kan sies at straffansvaret blir rent objektivt i alle sammenhenger, vil det nødvendigvis bli det i visse tilfeller.

Straffansvaret etter ny straffelov § 27 er dermed et tilnærmet objektivt straffansvar for foretaket.

5.2.1 Objektivt ansvar etter norsk rett

I henhold til gjeldende rett forefinnes det ikke noe praktisk anvendelse av objektivt straffansvar. Dette fordi det ikke er ansett å være i overenstemmelse med våre strafferettslige prinsipper. Det er åpenbart at det er i strid med prinsippet om "nulla poena sine culpa", ingen straff uten skyld.

Et straffebud må i henhold til grunnlovens § 96, om at ingen må dømmes uten hjemmel i lov, utformes med henblikk til en viss grad av presisjon. Dette slik at hensynet til forutberegnlighet opprettholdes. Det skal være opp til lovgiver å bestemme hva som er straffbart og derfor er det uheldig dersom det i realiteten er påtalemyndigheten som vurderer hvorvidt et tilfelle skal regnes som overtredelse etter lov og dermed kunne straffes. Med hva som skal være straffbart tenker jeg ikke bare på selve beskrivelsen av gjerningen, for denne vil naturligvis fremgå av straffebudet, men også at det bør være lovgiver som bestemmer at det f.eks bare er forsettlige eller grovt uaktsomme handlinger som skal møtes med straff. Bestemmelsene om foretaksstraff regulerer vilkårene for at et foretak skal regnes som straffesubjekt og dermed kunne straffes dersom gjerningsbeskrivelsen i det aktuelle straffebudet er overtrådt. Ergo er det ikke dette i seg selv som blir i strid med presisjonskravet. Det som blir problemet er at det ved bortfall av krav til skyld vil foreligge et stort antall straffebud hvor foretaksstraff kan anvendes noe som kan svekke forutberegnligheten.

Det er akseptert at man innenfor visse grenser, kan operere med en regulering som innebærer at det kun er de objektive straffbarhetsvilkår som danner grunnlag for straffansvar. Lovgiver må i slike tilfeller foreta en avveining mellom hensynet til å unngå at uskyldige domfelles, og hensynet til en effektiv bekjempelse av uønskede handlinger. Dette vil være en nyansert vurdering. Ulike hensyn gjør seg gjeldende ved de ulike farene for overtredelser. Ved overtredelse av miljølovgivning vil et tilnærmet objektivt ansvar begrunnes i samunnsmessige hensyn. Dersom lovgivningen skal ha preventiv virkning vil objektivt ansvar kunne være en forutsetning for dette. Dette knytter seg til det faktum at bevisføring for en enkeltpersons utviste skyld ved denne arten av overtredelser kan være tilnærmet umulig. Videre kan det hevdes at siden straffesubjektet er et foretak kan det lempes på hensynet til rettssikkerhetsgarantiene. Dette vil vel variere utifra hvilken type foretak man står ovenfor. Helt klart bør det være at et enkeltmannsforetak hvor innehaver opererer i eget navn, bør nyte det samme rettssikkerhetsvernet som en ikke- juridisk person.

Det fakultative ved straffansvaret kan bidra til at oppfatningen om at et objektivt ansvar for foretaket ikke strider mot hensynet til foretakets rettssikkerhet. Dette fordi vurderingen gjennom § 28 blir sikkerhetsventil ved at spørsmålet om straffansvar skal pålegges blir gjenstand for en såpass skjønnsmessig vurdering at det foreligger en rettssikkerhet mot uvilkårlig straffdømmelse av foretaket.

5.3 Hvordan blir anvendelsen av § 28 med det nye skyldkravet?

5.3.1 Fakultativiteten og straffeutmålingen

Ved bortfall av krav om utvist skyld i noen forstand, vil vurderingen av om straff skal ilegges, samt eventuell utmåling av straffen bli litt annerledes.

Det jeg primært tenker da er at man ikke behøver å føre bevis for utvist skyld for å si at straff kan ilegges, men det ved vurderingen av om det skal ilegges kan legges vekt på et slikt moment. Det kan i utgangspunktet virke urimelig at foretaket kan ilegges straff uten

bevis for skyld, men at påtalemyndigheten eller retten kan legge vekt på en anført skyldgrad i disfavør for foretaket ved avgjørelsen av straffespørsmålet eller ved utmålingen. Dette modifiseres ved at det stilles krav til bevisets styrke ved reaksjonsfastsettelsen⁶⁸. Dette tiltross for at det nevnte ”in dubio pro reo” prinsippet først og fremst skal se til at ingen uskyldige blir dømt. Dermed vil ikke retten kunne legge til grunn at foretaket eksempelvis har utvist grov uaktsomhet under anvendelsen av ”kan” skjønnet etter § 28 med mindre dette er bevist for retten i henhold til bevisbyrdereglene.

5.3.2 Tillegg av bokstav h; internasjonale forpliktelser

Den eneste materielle endringen av § 28, er at den er tilføyd et vurderingsmoment som det ”særlig skal tas hensyn til”. Momentet er et utslag av at Norge gjennom internasjonale forpliktelser innenfor diverse strafferettslige områder, har forpliktet seg til å ha ett regelverk som åpner for en ansvarsgjøring av foretak. Såkalt ”corporate liability”. De aktuelle overtredelsene hvor Norge har samarbeid på internasjonalt plan knytter seg særlig til økonomisk kriminalitet. Ved å ha et forholdsvis ensartet syn på at et foretak som er innblandet i korrupsjon, hvitvasking eller andre lignende ulovligheter og samarbeide om dette på tvers av landegrensene, vil det vanskliggjøre adgangen for foretakene til å unndra seg ansvar samtidig som det kan medføre en ytterligere preventiv effekt.

Momentet gir seg dermed utslag ved overtredelser der internasjonale forpliktelser fastsetter at foretaket skal ansvarliggjøres. Dette må da særlig gjelde der det eksplisitt uttales at straff skal ilegges slik det fremgår av Europarådets strafferettslige konvensjon om korrupsjon 27. januar 1999, hvor bestemmelse om foretaksstraff er fastsatt i artikkel 18. Den fastsetter at partene etter konvensjonen skal vedta lovgivning og andre tiltak ”som er nødvendig for å sikre at juridiske personer kan holdes ansvarlige for de straffbare forhold aktiv bestikkelse, påvirkningshandel og hvitvasking av penger...”⁶⁹ Denne forpliktelsen omtaler foretaksstraff men de andre konvensjonene som forarbeidene viser til forutsetter at statene har nasjonal lovgivning som fastsetter at de juridiske personene kan holdes ansvarlige. Dermed ser det ut til at disse konvensjonene anser at forvaltningsrettslige reaksjoner er

⁶⁸ Hov I, s. 276

⁶⁹ Omtalt i Ot.prp. 90 (2003-2004) s. 240

tilstrekkelig for å oppfylle forpliktelsene.⁷⁰ Bestemmelsen om foretaksstraff kan dermed sies å ha et større omfang enn de forpliktelsene konvensjonene forutsetter.

5.4 Sammenfatning

Foretaksstraffens hovedformål er det preventive. Ved at ansvaret blir objektivt vil dette på en side styrke formålet. Dette fordi ansvaret får et bredere nedslagsfelt. Overtredelser som tidligere sjelden ble straffet med foretaksstraff, fordi vilkåret f.eks krevet utvist grov uaktsomhet eller forsett, vil nå i større grad kunne være grunnlag for straff. På den andre siden kan man spørre seg hvor preventivt et objektivt straffansvar i realiteten er. Ved at i prinsippet enhver utvist feil vil kunne rammes, vil forebyggelses muligheten kunne sies å være noe håpløs. Foretaket kan oppleve en avmakt i forhold til det omfattende ansvaret de er pålagt.

Den reviderte hjemmelen for foretaksstraff vil øke de enkelte straffebudenes effektivt med tanke på hvor prosessøkonomisk anvendelsen vil være.

På den annen side kan det virke som om tanken om at foretaksstraffen kun skal være av supplerende art ikke helt er videreført. Straff for enkeltpersoner vil i mange tilfeller forutsette videre etterforskning og en lengre behandling. Mye tilsier at påtalemyndigheten i mange tilfeller vil se seg fornøyd med å kunne holde foretaket ansvarlig ettersom dette forholdsvis raskt lar seg avklare.

Tiltross for at det i visse tilfeller er betenkeligheter ved å statuere et straffansvar på et objektivt grunnlag, vil det innenfor foretaksstraffens område, ligge en sikkerhetsventil ved at ansvaret er fakultativt. Vurderingen etter § 28 vil som nå innebære at det blir lagt vekt på momenter som i realiteten kan sies å utgjøre skyldspørsmålet for foretaksstraffens anvendelse.⁷¹ Dette synspunktet kan likevel modifieres med tanke på foreleggspraksisen. Det faktum at det er det samme organ som vurderer om vilkårene er oppfylt som også fastslår at straff skal idømmes og dertil utmåler straffen, kan etter min mening være

⁷⁰ Ot.prp. 90 (2003-2004) s. 240

⁷¹ Se Rt. 2000 s. 234, omtalt her på s.

uheldig. Til gjengjeld har foretaket et valg ved ikke å vedta forelegget og domstolsbehandle saken.

6 EMK artikkel 6(2). Er et objektivt straffansvar for foretak i samsvar med uskyldspresumsjonen?

6.1 Innledning

Ved vurdering av et straffeansvar for foretak, er det også av interesse å se på strafferettslige prinsipper i henhold til de konvensjoner Norge har ratifisert.

Innenfor strafferetten er det særlig én konvensjon som gjør seg gjeldende:

Den europeiske menneskerettskonvensjonen av 4. november 1950 (EMK). Den ble ratifisert av Norge 15 januar 1952 og trådte i kraft 3. september 1953. Den er gjennom menneskerettighetsloven 21. mai 1999 nr.30 § 2 og videre gjennom strl. § 14 og straffeprosessloven 22. mai 1981 nr.25 § 4 gjort til formell norsk rett.

I dette kapitlet vil straffeloven av 2005 §§ 27 og 28, bli vurdert i forhold til uskyldspresumsjonen slik denne fremgår av EMK art. 6(2).

Det interessante spørsmål er hvorvidt straffansvaret for foretak slik det fremgår av ny straffelov § 27, lar seg forene med uskyldspresumsjonen.

6.2 Foretak som rettighetssubjekt etter EMK

Forut har jeg snakket om foretaket som straffesubjekt og vilkårssubjekt. I sammenheng med EMK er det nødvendig å etablere foretaket som et rettighetssubjekt for at artikkel 6 skal få anvendelse. Det foreligger ikke noen konkret uttalelse i den ene eller andre retning.

Det kan i utgangspunktet virke ubegrunnet at et foretak skal nyte vern etter EMK. Dette fordi det er et konstruert subjekt som av naturlige grunner ikke får sitt privatliv eller sine rettigheter krenket i den forstand at det påføres ubehag, problemer av psykisk eller fysisk art. Men et foretak består av ulike grupperinger av personer. Disse utgjør eiere, ansatte av

ulik grad etc. Det er på denne bakgrunn at et foretak også bør ha et vern etter menneskerettlige bestemmelser.

Et eksempel på et foretaks adgang til å fremme sak for EMD med påstand om brudd på art.6, er *Société Stenuit v. France* 1992 02 27. Saken gjaldt spørsmålet om en sanksjon pålagt et foretak kunne ilegges uten behandling foran en domstol. Saken ble riktignok ikke behandlet av Domstolen, men årsaken til dette var ikke at rettighetssubjektet var et foretak. Kommisjonen uttalte til dette at ” ... Article 6 was applicable in this case”. Ergo er et foretak også vernet etter artikkelen.

6.3 EMK art 6(2); Uskyldspresumsjonen

EMK art 6(2) lyder som følger: “Anyone charged with a criminal offence, shall be considered innocent until proven guilty according to law.” Den norske oversettelsen har følgende ordlyd: “Enhver som blir siktet for en straffbar handling, skal antas uskyldig inntil skyld er bevist etter loven.” Det er i denne setningen vi finner presumsjonen om uskyld. Selve presumsjonen formuleres etter norsk teori som: ” Enhver skal anses uskyldig inntil det motsatte er bevist.”⁷²

Det foreligger ikke et ensartet syn på hvilket omfang denne regelen har eller skal ha. Men den er ansett for å være et grunnleggende og universelt rettsstatsprinsipp for straffesaker.⁷³ Hva er så hensynet bak dette prinsippet? Det er et tungtveiende hensyn innenfor strafferettspleien at man skal unngå at uskyldige dømmes. Dette sies noe slagordmessig som ”bedre at ti skyldige går fri enn at én uskyldig dømmes”. En slik tankegang kan sies å utgjøre kjernen av individets rettssikkerhetsgaranti. Dette fordi det innebærer at forut for en idømmelse av straff, ligger en grundig og rettferdig behandling av alle sakens sider.

⁷² Strandbakken, s. 27

⁷³ Strandbakken s. 27

I det følgende vurderes innholdet i art. 6(2) slik dette fremkommer etter en fortolkning i samsvar med Wienkonvensjonen om traktatfortolkning art. 31-33 (se særlig art 32.) Den metoden jeg da anvender er å se på prinsippet i lys av konvensjonsdomstolens egen praksis, såkalt autonom fortolkning. Deretter anvendes de prinsipper som der er kommet frem. Spørsmålet er hvorvidt ny strl.§ 27 kan sies å være i overensstemmelse med art.6(2)-uskyldspresumsjonen.

Presumsjonen gir uttrykk for flere regler. Den innebærer for det første at det er påtalemyndighetene som skal føre bevisene for tiltaltes skyld; de har den subjektive bevisbyrden i straffesaker. Videre skal det i henhold til hensynene bak prinsippet stilles et krav til bevisets styrke.⁷⁴ Angående bevisets styrke deles vurderingen opp i bevisene for det objektive forhold og bevis for de subjektive forhold. Bevisbyrden for de objektive forhold er selve kjernen i i EMK art. 6 (2).⁷⁵ Dersom påtalemyndigheten hevder at det foreligger grunnlag for å pålegge et individ en straff, er det påtalemyndigheten som må bevise at vilkårene for inngrepet er oppfylt. Hva angår de subjektive forhold er disse også omfattet av art. 6 (2) ved at ”proved guilty” innebærer at man er bevist skyldig. Altså at det må bevises at den tiltalte har utvist det skyldkrav som straffebudet oppstiller. Ettersom artikkelen fastsetter at dette må bevises ”according to law”, kan dette i utgangspunktet tilsi at lovgiver fritt kan utforme straffebudenes vilkår. Slik skal det ikke forstås, lovgiver gis en viss adgang til selv å utforme skyldkravet, men så lenge det i det minste opereres med et skyldkrav, er loven i samsvar med art. 6 (2).

Vurdering av et objektivt straffeansvar i forhold til EMK har vært behandlet i EMD i avgjørelsen *Salabiaku v. France* Series A No 141-A 1988. Saken dreiet seg om overtredelse av den franske tolloven i sammenheng med smugling av narkotika. *Salabiaku* ble først dømt for narkotikasmugling etter fransk straffelov og i tillegg ilagt en bot på FF 100.000 for brudd på fransk tollov. Etter ankesak for høyere instans ble han frifunnet for

⁷⁴ Jebens s.440 og 441.

⁷⁵ Strandbakken s. 381

straffeovertredelsen fordi retten fant at det ikke var bevist utover enhver rimelig tvil at han hadde brutt straffelovens bestemmelse. Han ble likevel fortsatt ansett for å ha brutt tollovens bestemmelser. Artikkel 392 (1) i tolloven fastslo at ”personer i besittelse av kontrabande anses å være ansvarlig...” for brudd på forbudet mot ulovlig innføring av ulovlig gods.

Klager anførte at dette i realiteten dreide seg om en ugjendrivelig skyldformodning som altså måtte stride mot uskyldspresumsjonen etter art.6 (2). (Bot ilagt etter tolloven ble ansett for å være en straffesiktelse i Konvensjonens forstand.)

I dommen slås det blant annet fast at det er i strid med formålet til artikkel 6 å fortolke begrepet ”according to law” slik at statene selv kan bestemme hva innholdet i lovens vilkår for straff skal være. Artikkelen legger følgelig føringer for statene på dette området. EMD uttaler i dommens para. 28 at:” Article 6 § 2 does not ...regard presumptions of fact or of law provided for in the criminal law with indifference. It requires States to confine them within reasonable limits which take into account the importance of what is at stake and maintain the rights of the defence.” Derfor måtte reglene om overtredelsen også vurderes utifra de grunnvilkår som EMK operer med for at straff skal kunne ilegges. Adgang for å kunne dømmes på bakgrunn av en slik straffebestemmelse med kun en objektiv overtredelse som grunnlag, kan kun skje ”under certain conditions”. Den franske tolloven åpnet ikke etter sin ordlyd for at tiltalte kunne føre bevis for sin uskyld og opererte dermed med en legalpresumsjon, men etter fransk rettspraksis kunne straffrihet inntre dersom den tiltalte kunne bevise at det forelå et tilfelle av force majeure. Altså en omvendt bevisbyrde. EMD godtok i denne sak at den aktuelle bestemmelse ikke hadde skyld som vilkår for straff. Dette først og fremst på bakgrunn av at tiltross for at de nasjonale domstolene hadde tatt utgangspunkt i en legalpresumsjon om at tiltalte etter bestemmelsen var skyldig, hadde de i tillegg foretatt en selvstendig bevisvurdering av forholdene rundt overtredelsen. Dette må da ha blitt foretatt i sammenheng med vurderingen av bevisene for brudd på fransk straffelov.

Med tanke på betydningen av force majeure som straffrihet, ble det uttalt at EMK art. 6 (2) i så fall ikke var krenket, men dette forutsatte at tiltalte hadde en rimelig mulighet til å

bevise sin uskyld eller skyldfrihet. EMD anså at Salabiaku hadde en slik adgang i henhold til fransk rett. Etter dette konkluderte EMD med at det ikke forelå noen krenkelse av EMK art. 6 (2).

Et tilsvarende syn er fulgt opp i avgjørelsen *Pham Hoang v France*, Series A NO- 243-A-1992 som gjaldt domfellelse for smugling etter den samme bestemmelsen.

Det man dermed kan trekke utifra dette er at art.6 (2) "according to law", innebærer at den nasjonale lovgiver må utforme vilkårene for straff i samsvar med uskyldspresumsjonen.

Videre må det, dersom det opereres med straffbarhetsvilkår som i utgangspunktet kun tar utgangspunkt i den objektive overtredelse, åpnes for at tiltalte har en rimelig adgang til å bevise sin uskyld. Videre forstår jeg dommen slik årsaken til at den objektive utformingen av bestemmelsen i tolloven ble godtatt, skyldtes at omstendighetene rundt selve overtredelsen hadde blitt vurdert i sammenheng med overtredelsen av fransk straffelov. Videre, at dette sett i sammenheng med force majeure unntaket og adgangen for tiltalte til å disculpere seg ikke krenket uskyldspresumsjonen.

Selve faktum i dommen er ikke parallell med det som er tilfelle for foretaksstraff. Dette fordi § 27 ikke er et straffebud men en selvstendig hjemmel for straff ved overtredelse av straffebud. Prinsippene som utledes av dommen er likevel anvendelig da utformingen av § 27 fjerner vilkåret om skyld fra straffebudene når det skal vurderes hvorvidt foretaksstraff skal ilegges. Av denne grunn blir det straffebudene, slik de fremstår ved å se bort i fra vilkåret om skyld som skal vurderes opp mot uskyldspresumsjonen.

Ved anvendelsen av § 27 er det påtalemyndigheten som fører bevis for at det foreligger en overtredelse og at denne er begått av en gjerningsperson som har handlet på vegne av foretaket. Forutsetning for domfellelse i henhold til norsk rett er at dette må bevises utover enhver rimelig tvil. Dette er i samsvar med uskyldspresumsjonen med hensyn til bevis for de objektive straffbarhetsvilkår.

Ettersom det ikke kreves at denne gjerningspersonen har utvist noen form for skyld, har lovgiver omgått kravet om at straffebudene skal fastsette et vilkår om utvist skyld i noen forstand. Dette er altså ikke i samsvar med art. 6 (2) ”proved guilty”.

Som nevnt skal alikevel ansvaret ikke ilegges dersom det foreligger hendelig uhell eller force majeure. Dette forutsetter dog at tiltalte har en rimelig grunn til å bevise sin uskyld. Etter norsk rett vil det ikke være snakk om noen omvendt bevisbyrde for foretaket. Dersom et tiltalt foretak hevder at grunnlaget for overtredelsen skyldes force majeure, vil dette bli anført for retten. Ettersom enhver tvil skal komme tiltalte til gode og påtalemyndigheten har bevisbyrden for at det foreligger en overtredelse i lovens forstand, vil retten dersom det etter bevisføring foreligger tvil om at et force majeure tilfelle foreligger, måtte frifinne foretaket. Nå kan dette sies å være en hypotetisk situasjon på foretaksstraffens område da påtalemyndigheten neppe vil ta ut tiltale der det er tvil om at bevisene holder i retten. Et force majeure tilfelle vil være forholdsvis lett konstaterbart og dermed vil tiltale ikke tas ut ved overtredelse. Ved hendelig uhell derimot vil situasjonen kunne bli annerledes. Som nevnt under kapittel 5 vil en konstatering av hendelig uhell ved påstand om at anonym gjerningsperson har overtrådt et straffebud være vanskelig. Det kan dermed tenkes at foretaket straffes for hendelig uhell og dermed på objektivt grunnlag. Dette vil være i strid med uskyldspresumsjonen. Straffansvaret for foretak kan dermed være i strid med art. 6 (2) i visse tilfeller

I samsvar med Salabiaku-dommen vil ikke unntaket for force majeure i seg selv innebære at det objektive straffansvaret godtas. Det må nødvendigvis foretas en vurdering av omstendighetene rundt den straffbare overtredelsen. Dette anser jeg for å være oppfylt gjennom den vurdering som påtalemyndigheten og eventuelt domstolen vil foreta i henhold til § 28. Dersom man ved denne vurderingen vil legge vekt på overtredelsens grovhet og trekke frem en grad av skyld som anses å foreligge, må dette underlegges en bevisvurdering.⁷⁶ Det foreligger krav til bevisene også ved reaksjonsfastsettelsen, men

⁷⁶ Se i denne sammenheng uttalelsene i Rt. 2000 s.234 på s.243 om at vurderingen som foretas etter § 48 b har karakter av å være sakens egentlige skyldspørsmål.

kravet vil ikke nødvendigvis være like strengt som under skyldspørsmålet⁷⁷.

Foretaksstraffens fakultative ansvar vil dermed kunne sies å være i samsvar med art. 6 (2).

Dersom ny strl. § 27, tiltross for det jeg har kommet frem til, blir ansett for å være i strid med art. 6 (2) kan en annen mulighet være aktuell. Avgjørelsen Janosevic v Sweden EMDs dom 23 juli 2002. Saken her gjaldt ilagt tilleggsskatt som ble ansett som straff etter EMD. Art. 6 (2) ble ikke ansett å forby straff på objektivt grunnlag, dersom viktige samfunnsmessige hensyn tilsa dette og siktede ble gitt en rimelig mulighet til å unngå sanksjonen ved å påvise omstendigheter av unnskyldelig art.

Dette er av interesse på foretaksstraffens område. Dersom straffansvaret for foretak anses ilagt på objektivt grunnlag, kan hensyn bak straffebestemmelsen og det området det gjelder tilsi at straff kan ilegges. Som tidligere nevnt vil dette særlig gjelde innenfor miljølovgivning av ulik art. I tillegg vil den nevnte adgangen til å disculpere seg innebære at straffansvaret ikke forbys av art. 6 (2).

6.4 Sammenfatning

Straffansvaret for foretaket basert på objektivt ansvar for tilknyttede gjerningspersoners overtredelser, vil i utgangspunktet være i strid med uskyldspresumsjonen.

Men på grunn av at det er unntak for force majeure situasjoner, adgang for foretaket å bevise sin uskyld og at det foretas en vurdering etter § 28, vil straffansvaret være i overensstemmelse med uskyldspresumsjonen i art. 6 (2).

⁷⁷ Strandbakken. s.443-489. Forfatteren foretar en inngående drøftelse av kravet til bevisets styrke ved reaksjonsfastsettelsen. Det opereres med et nyansert krav alt ettersom hvilke momenter det dreier seg om.

7 Generell vurdering av anvendelse av foretaksstraff

7.1 Innledning

Som vi har sett ovenfor, har lovgiver funnet det hensiktsmessig å videreføre et straffansvar for foretak i straffeloven av 2005. Det uttales at et slikt ansvar anses å være et effektivt og nyttig reaksjonsmiddel mot foretak.⁷⁸

Utviklingen går ikke i retning av færre foretak i samfunnet. Behovet for en effektiv rettshåndhevelse av reaksjoner ovenfor disse er stort og typen overtredelser et foretak kan gjør seg skyldige i, utgjør et mangfold.

Spørsmålet er imidlertid hvorvidt foretaksstraffen er den mest hensiktsmessige måten å reagere ovenfor et foretak. Ved spørsmålet om behovet for et supplerende straffansvar for foretak, er det de lege feranda vurderinger som gjør seg gjeldende. Hvorvidt foretaket skal illegges straff er delvis et rettspolitisk samfunnsspørsmål. Dette henspeiles av de oppfatninger som samfunnet til enhver tid anser skal være gjeldende for strafferetten. Det jeg mener er av interesse, er ikke bare hvorvidt det skal reageres mot et foretak, for det er åpenbart praktisk. Det er å se på hvorvidt de formål foretaksstraffen ønsker å oppfylle kun lar seg gjøre ved å anvende straff, eller om det er andre former for reaksjoner som i samme eller større grad gjør seg bedre på et område hvor subjektet er et foretak.

Hvorvidt en hjemmel for foretaksstraff fungerer eller ikke, kan ikke søkes besvart i hvor ofte den er anvendt. Foretaksstraff anvendes i stor utstrekning, men dette kan på den ene siden innebære at den er effektiv og på den andre siden at den ikke er preventiv. Selv om en generell hjemmel for foretaksstraff kan sies å være praktisk, innebærer ikke det nødvendigvis at straffebudenes preventive effekt økes. En straffebestemmelses preventivitet effekt er i stor grad avhengig av hvem straffebudet er ment å motivere i ønsket retning. Ved at et foretak består av et antall personer, vil motivasjonen ligge på flere personer. Dette kan for eksempel være ledelsen som vil unngå overtredelser av frykt for negativ omtale av foretaket eller lavere ansatte som ikke vil gjøre seg skyldig i overtredelser av frykt for oppsigelse.

⁷⁸ Ot.prp. 90 (2003-2004) s. 242 annen spalte.

De ulike sanksjonene som et foretak kan ilegges, innebærer stort sett den samme byrden; den økonomiske. Det foretaket må yte eller utholde, er å betale en sum penger eller tåle å bli fratatt visse økonomiske fordeler. Ved vurdering av om straff er hensiktsmessig, ses det særskilt hen til reaksjonens prevensjon, effektivitet og den fleksibilitet som anvendelsen medfører. Med tanke på prevensjon som er hovedhensyn bak foretaksstraff, vil nivået på bøtene og effektiviteten i håndhevelsen ha stor betydning. Samfunnets misbilligelse av en overtredelse er det opp til domstolene å formidle og bøtenivået vil dermed være sentralt.

7.2 Administrative sanksjoner

I 2001 ble det oppnevnt et Sanksjonsutvalg som utarbeidet en utredning, NOU- 2003-15. ” Fra bot til bedring, et mer nyansert og effektivt sanksjonssystem med mindre bruk av straff”. Denne utredningen hadde som hovedoppgave å utforme prinsipper for når det bør reageres med straff mot lovbrudd.

Et av hovedspørsmålene som Sanksjonsutvalget har vurdert, er hvorvidt administrative sanksjoner kan være et godt alternativ til straff. De vurderer i denne sammenheng avkriminalisering av visse straffebud.

Sanksjon defineres slik av utvalget: ” En sanksjon er en negativ reaksjon som kan ilegges av offentlig myndighet med hjemmel i lov, som retter seg mot en begått overtredelse av lov, forskrift eller individuell avgjørelse, og som har et hovedsakelig eller vesentlig pønalt formål.” Videre uttales at ” Det karakteristiske for en sanksjon er at den er tilbakeskuende. Den utløses av en overtredelse, og formålet er å påføre gjerningspersonen eller foretaket et onde som reaksjon mot overtredelsen”.⁷⁹

Begrepet administrativ sanksjon defineres av utvalget slik: ” sanksjoner som ilegges av et forvaltningsorgan som ved lov er tildelt kompetanse til å ilegge sanksjoner” .

⁷⁹ NOU 2003 :15 s.20

Anvendelsen av administrative gebyrer f.eks ved brudd på konkurranse-loven⁸⁰ krever at det foreligger uaktsomhet eller forsett, jfr. § 29. Men til forskjell fra foretaksstraffens bestemmelse, oppstiller denne foretaket som et handlingssubjekt slik at gebyr kan ilegges: ” dersom foretaket eller sammenslutning av foretak eller noen som handler på deres vegne, forsettlig eller uaktsomt a) overtrer...”

Umålingen av overtredelses gebyret skjer på bakgrunn av forskrift om utmåling og lemping av overtredelsesgebyr FOR 2005-08-22-909, og her er retningslinjene for nivået knyttet til foretakets totale omsetning jfr. §§ 2 og 3 slik at i graverende tilfeller kan det ilegges gebyr opp til 10 prosent av foretakets omsetning.

Som et aktuelt eksempel kan det nevnes at Konkurransetilsynet har fattet vedtak av 19.02.07 om overtredelsesgebyr for Tine for brudd på konkurranse lovens §§ 10 og 11, jfr. § 29 for utilbørlig utnyttelse av dominerende stilling og konkurransebegrensende samarbeid. Gebyret er utmålt til 45 millioner kroner.⁸¹

Tine har valgt å ta ut søksmål mot staten for å prøve vedtaket.

Umålingen av bot ihht § 48 b kan også legge foretakets økonomiske evne til grunn, jfr. bokstav f. Det er som nevnt uttalt i forarbeiden at bøtene bør være høye og at de skal reflektere overtredelsens grovhet. Som et aktuelt eksempel kan det vises til en sak som riktignok ikke er rettskraftig da forelegg ikke er vedtatt, men som kan illustrere nivået på bot ved foretaksstraff. I sammenheng med ”vannverksaken”, (uregelmessigheter ved Nedre Romerike Vannverk AS), har Økokrim utferdiget forelegg mot Peab AS for grov korrupsjon strl. 276 a, jfr. 276 b, samt for medvirkning til grov økonomisk utroskap, strl. § 275, jfr. § 276. Boten er satt til 15 millioner.⁸² Innenfor foretaksstraffens område er bot på 15 millioner veldig høyt. I Rt. 1995 s. 1922 ble fire foretak til sammen ilagt foretaksstraff

⁸⁰ Lov om konkurranse mellom foretak og kontroll med foretakssammenslutninger av 5 mars 2004 nr. 12

⁸¹ <http://www.konkurransetilsynet.no/> under vedtak og avgjørelser (04.04.07)

⁸² <http://www.okokrim.no> , under aktuelt.(sist sjekket 17.04.07)

på 14,9 millioner kroner på bakgrunn av ulovlig prissamarbeid. Selskapenes samlede omsetning på den tiden var på 5,3 milliarder kroner.

Dette viser at det vil være store forskjeller på nivået. Dersom kun nivået skal tas i betraktning tilsier dette at overtredelse av bestemmelser om korrupsjon ikke anses å være så alvorlig som overtredelse av konkurranseloven.

Sanksjonsutvalget uttaler i sin utredning at det er knyttet mer stigma til straff enn til for eksempel et overtredelses gebyr. Altså at samfunnet anser overtredelsen som mer alvorlig dersom straff ilegges. Dette tiltross for at den økonomiske byrden kan være langt større ved en administrativ sanksjon. Det man altså sier er at alvorligheten av overtredelsen ikke gjenspeiles i størrelsen på reaksjonen men av betegnelsen.

Dersom man i større grad velger å overlate sanksjoneringen av foretaket til et kompetent forvaltningsrettslig organ, vil dette etter min mening ha sine fordeler. Forvaltningsorganene innenfor de ulike områdene, slik som konkurransetilsynet og forurensningstilsynet, innehar en stor kompetanse innenfor sine virkeområder. Ved at disse tar hånd om sanksjonering ovenfor foretakene vil praksisen bli mer ensartet og bidra til økt forutberegnlighet. Selve håndhevelsen vil også kunne bli mer effektiv ved at saker kan behandles raskere. Dette forutsetter selvsagt at det foreligger et forvaltningsorgan som har et effektivt håndhevelses apparat.

Dersom det forutsettes at straff innebærer større stigma enn illeggelse av en administrativ sanksjon, kunne en løsning være å begrense bruken av straff til de mer graverende tilfellene av overtredelser.

7.3 Erstatning som reaksjon

Som nevnt er foretaksstraffen i visse henseende utformet som en krysning mellom straff og arbeidsgiver-organansvaret. Dette innebærer at det er mange paralleller. Erstatning har også et preventiv formål. Trusselen om et erstatningsansvar er egnet til å påvirke et subjekts adferd slik at man ønsker å unngå skadevoldende handlinger.

Det har i tillegg et reparerende formål hvoretter skadevolde bør være den som dekker oppstått tap.

Anvendelsen av erstatning i stedet for straff vil til en viss grad avhenge av om handlingen rammer offentlige eller private interesser. Vern av offentlige interesser kan tilsi at straff er nødvendig mens på privatrettslige områder vil erstatning kunne være et godt alternativ. Innehaveren av rettighetene vil kunne håndheve disse selv og ikke være avhengig av et sendrektig påtalesystem som krever etterforskning etc.

Det økonomiske motivet for å forhindre erstatningsansvar ved skade voldt av foretak, vil kunne være like preventivt som straff. Ved bestemmelser om forurensningsskader, er ansvaret i stor grad objektivt.

Dersom skaden ikke kan takseres rent økonomisk, blir erstatning av begrenset betydning. Særlig innenfor miljøkriminalitet vil dette være tilfellet. Krenkelse av offentlige interesser behøver ikke medføre at en enkeltperson lider noen økonomisk skade.

Erstatning kan sies å ikke ha samme stigmatiserende effekt som straff. Men det anser jeg ikke for å gjelde like mye der det er snakk om straff for et foretak. I moderne tid tror jeg at negativ omtale i media, faktum om at loven er brutt osv. og visshet om at foretaket er idømt for eksempel erstatning vil være en like effektiv- samt fullgod reaksjon fra det offentlige.

7.4 Samfunnsstraff for foretak

Slik norsk rett er utformet er det kun fysiske personer som kan ilegges samfunnsstraff, jfr. strl § 28a. Strl. § 48 a tredje ledd jfr. strl. § 28 a gir ikke hjemmel for å dømme foretak til samfunntjeneste. Men i utgangspunktet er det prinsipielt så vel som praktisk mulig å fastsette regler om at et foretak kan idømmes samfunnsstraff. Det kan for eksempel fastsettes at en forurensende bedrift blir dømt til å utarbeide miljøvennlig teknologi eller iverksette andre tiltak i samfunnet for å begrense forurensning generelt.

Ileggelse av straff med slikt innhold ovenfor foretak vil kunne ha en preventiv effekt. Men hvor nyttig en slik straffart vil være vil muligens avhenge av hva slags foretak det er snakk om.

7.5 Avsluttende bemerkning om lovgivning for foretaksstraff

Straff i form av bøter ovenfor foretak, har etter min mening ikke noen større preventiv effekt enn det f.eks. et overtredelsesgebyr vil ha. Jeg anser ikke at betegnelsen straff medfører at reaksjonen får noen ytterligere preventiv effekt.

Jeg hevder ikke at foretaksstraff etter gjeldende rett er helt upraktisk. Men siden den skal hjemle et straffansvar for overtredelser av et vidt spekter av straffebud, kan anvendelse av foretaksstraff arte seg vidt forskjellig ved de ulike overtredelsene. Videre kan straffebudene rette seg mot ulike typer av foretak. Dette har som nevnt bl.a. gitt seg utslag i de ulike teoriene hvilket grunnlag som må oppstilles at et straffansvar skal kunne ilegges et foretak. På bakgrunn av at flere av overtredelsene som et foretak kan gjøre seg skyldige i etter hvert har blitt inntatt i straffeloven, kan det være en mulighet at man anvender foretaksstraff for disse bestemmelsene i den utstrekning de lar seg anvende og overlater sanksjoneringen av overtredelser i spesiallovgivningen til det ansvarlige forvaltningsrettslige organet. På denne måten vil anvendelsen bli mer ensartet og tilpasset innenfor de ulike områdene. Videre vil dette kunne medføre en større forutberegnlighet og dertil en økt preventiv effekt.

Dersom man vurderer det dithen at straff er det eneste som har tilstrekkelig stigmatiserende og dermed avskrekkende effekt, anser jeg at det finske straffesystemet kan være anvendelig. Med dette oppstilles kun vilkårene for foretaksstraffen i selve straffeloven, mens det i hvert enkelt straffebud oppstilles de nærmere vilkår som passer innenfor det aktuelle område. Med dette blir det større forutberegnlighet og ensartethet innenfor hvert område.

Ved praktiseringen av foretaksstraff etter gjeldende rett anvendes som nevnt forelegg i stor grad. Dette medfører at det ikke vil foreligge noe stort antall avgjørelser av rettskildemessig vekt. Etter min mening kan mye av uklarhetene innenfor foretaksstraffens område skyldes at få saker blir behandlet for domstolene. Det faktum at spørsmålet vedrørende skyld ikke ble avklart før i 2002, altså over ti år etter vedtagelsen av §§ 48 a og 48 b, støtter opp om dette synet. En løsning på dette kan være å fastsette at saker av en viss størrelsesorden ikke kan vedtas ved forelegg og dermed domstolsbehandle disse. På denne måten kan anvendelsen av foretaksstraff bedre belyses og avklares gjennom rettspraksis.

Dette vil innebære at behandling av sakene blir fordyrende og mer tidkrevende. Men samtidig vil en slik behandling av større saker kunne innebære en økt forutberegnlighet og dermed bidra til at foretakene i større grad forebygger overtredelser. Og med dette vil foretaksstraffen overordnede formål om preventivitet bedre kunne oppfylles.

Litteraturliste

Bøker, artikler, elektroniske dokumenter :

Andenæs, Johs. Ved Magnus Matningsdal og Georg Fredrik Rieber- Mohn, Alminnelig strafferett 5. utg. Oslo 2004

Asbjørnsen, Rasmus. Straffansvar for foretak-strl. Paragraf 48 a. Oslo (I serie: Rapport/Forskning om økonomisk kriminalitet; nr. 21)

Bratholm, Anders og Matningsdal, Magnus. Straffeloven kommentarutgave. Første Del. Almindelige Bestemmelser. 2.utg. Oslo 2003

Eskeland, Ståle. Strafferett. 1 utg, Oslo 2000

Eskeland, Ståle. Strafferett. 2 utg. Oslo 2006

Eskeland, Ståle og Høgtveit Einar (red.). Økonomiske forbrytelser og straff- juridiske grunnlagsproblemer, Oslo 1994

Hov, Jo. Rettergang I, sivil- og straffeprosess, Oslo 1999

Hov, Jo. Rettergang III, straffeprosess, Oslo

Høivik Knut, Overtredelsesgebyr og foretaksstraff, Håkonarmål, Bergen 2005. Adresse:
<https://bora.uib.no/handle/1956/1028>

Jebsen, Sverre Erik. Menneskerettigheter i straffeprosessen. Oslo 2004

Lilleholt, Kåre. I: Lov og Rett, 1999 s. 1

Matningsdal, Magnus. Straffeansvar for foretak. I : Jussens Venner, 1996 s. 98-115

Schea, Trond Eirik. Foretaksansvar og skyldkrav. I: Tidskrift for strafferett nr. 1 2003 Årg. 3, s. 65-70

Strandbakken, Asbjørn. Uskyldspresumsjonen, "In dubio pro reo". Bergen 2003

Økokrim (2006) Økokrims årsrapport 2006 [online]. Adresse:

<http://www.okokrim.no/generelt/statistikk.html>

Økokrim (2007) kommentarer til aktuelle saker. Online, Adresse http://www.okokrim.no/under_aktuelt

Aall, Jørgen. Rettergang og menneskerettigheter. Bergen 1995

Forarbeider:

Betenkninger

Innstillinger fra pris- og rasjonaliseringskomiteen, første hefte. Oslo 1952

NOU 1989 : 11 Straffansvar for foretak. Straffelovkommisjonens
delutredning III

NOU 2002 : 4 Ny straffelov. Straffelovkommisjonens delutredning VII.

NOU 2003 : 15 Fra bot til bedring.

Odelstingsproposisjoner

Ot. prp nr. 27 (1990-1991) Om lov om endringer i straffeloven

Ot. prp. nr. 90 (2003-2004) Om lov om straff (straffeloven)

Innstillinger til Odelstinget

Innst. O. nr. 55 (1990-1991) Innstilling fra justis komiteen om lov om endringer i
straffeloven m.m. (straffansvar for foretak).

Innst. O. nr. 00 (2004-2005)

Stortingsdokumenter:

St. meld. nr. 104 (1977-78) Om kriminalpolitikken

Lover:

1814 Kongeriket Norges Grundlov av 17 mai 1814

§ 96

1902 Almindelig borgerlig straffelov (Straffeloven) av 22. mai 1902 nr. 10

§ 15

§ 27

§ 28

§ 29

§ 34

§ 40

§ 43

§ 48 a

§ 48 b

1953 Lov om kontroll og regulering av priser, utbytte og konkurranseforhold av 26. juni. 1953 nr. 4 (opphevet)

1969 Lov om skadeerstatning av 13 juni. 1969 nr. 26

§ 2-1

1977 Lov om arbeidsvern og arbeidsmiljø av (arbeidsmiljøloven) av 4 februar 1977 nr. 4

1981 Lov om vern mot forurensninger og om avfall (Forurensningsloven) av 13 mars 1981 nr.6

1981 Lov om rettergangsmåten i straffesaker (Straffeprosessloven) av 22. mai 1981 nr. 25

1997 Lov om handel med verdipapirer, (verdipapirhandeloven) av 19. juni 1997 nr.79

§ 3-1

§ 14-3 annet ledd

1999 Lov om menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettsloven) av
21. mai 1999 nr.30

2004 Lov om konkurranse mellom foretak og kontroll med foretakssammenslutninger
(Konkurranseloven) av 5. mars 2004 nr.12

§ 29

2005 Lov om straff (straffeloven) av 20 mai 2005 nr.8 Første del. Alminnelig
bestemmelser, er vedtatt men ikke trådt i kraft.

§ 21

§ 22

§ 23

§ 27

§ 28

Internasjonale konvensjoner:

Europarådets konvensjon av 4. november 1950 om beskyttelse av menneskerettighetene og
de grunnleggende friheter (Den europeiske menneskerettighetskonvensjon)- EMK
-Artikkel 6

Wien konvensjonen om traktatretten 23. mai 1969

- Artikkel 31
- Artikkel 32
- Artikkel 33

Europarådets strafferettslige konvensjon om korrupsjon 27. januar 1999

- Artikkel 18 (1)

Rettspraksis:

Høyesterett

Rt. 1939 s. 623

Rt. 1982 s. 645

Rt. 1988 s. 789

Rt. 1988 s. 1356

Rt. 1991 s. 19

Rt. 1995 s. 1922

Rt. 1998 s. 652

Rt. 1998 s. 2011

Rt. 2000 s. 234

Rt. 2000 s. 2023

Rt. 2002 s. 1312

Rt. 2002 s. 1722

Rt. 2004 s. 1457

Avgjørelser fra Menneskerettighetsdomstolen (EMD):

Salabiaku v. France. Application no. 10519/83, series A 141-A

Pham Hoang v. France. Application no. 13191/87, series A 243

Janosevic v. Sweden. Application no. 34619/97

Avgjørelser fra Menneskerettighetskommisjonen:

Société Stenuit v. France series A-232 A